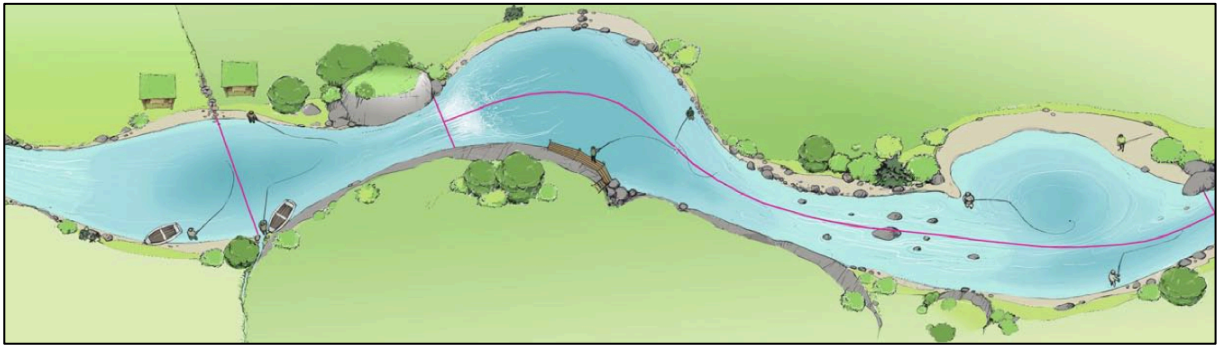

Arrondering av laksevald:

Hvordan fjerne en av de største flaskehalsene for økt verdiskaping i norsk laksefisketurisme?

Illustrasjon: Terje Bomann-Larsen

Forord

Laksefiske i kombinasjon med servering av gode matopplevelser og overnatting, er et godt eksempel på et grønt reiselivsprodukt. Arrondering av laksevald i de norske lakseelvene er en flaskehals for å utforme grønne reiselivsprodukt av god kvalitet.

Som næringsorganisasjon for fiskerettshavere i lakseførende vassdrag, skal Norske Lakseelver blant annet arbeide for økt verdiskaping innen laksefisketurisme. Tilskudd fra omdømmemidler fra Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv har vært utslagsgivende for at denne utredningen kunne bli gjennomført.

Utredningen vil forhåpentligvis bidra til å løfte fram mulige løsninger og tiltak, og jeg håper at det vil bidra til at både den private og offentlige villaksforvaltningen gjør konkrete grep for å bedre situasjonen.

Arbeidet med utredningen har foregått i perioden 01.09.2014 – 01.04.2015. Utredningen er basert på litteraturstudier, elvebefaringer og intervjuer.

Det gjøres for ordens skyld oppmerksom på at forfatteren selv er elveeier, og driver et laksefisketurismeforetak som er basert på et valdsamarbeid.

Trondheim, 1. april 2015

Vegard Heggem

Prosjektleder, Norske Lakselver

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Innholdsfortegnelse	3
Sammendrag	4
1. Innledning	5
2. Arrondering av laksevald	7
2.1 Eiendomsstrukturen i Norge	7
2.2 Arrondering og lakseloven	10
2.3 Kriterier for et godt arrondert vald	13
2.4 God arrondering og allmennhetens tilgang til fiske	15
3. Samarbeid om laksevald	16
3.1 Hvorfor er samarbeid mellom fiskerettshavere lite utbredt?	16
3.2 Eksempler på samarbeid om laksevald	18
3.2.1 Lærdalselva	19
3.2.2 Lakselva i Porsanger	22
3.2.3 Stjørdalselva	26
3.2.4 Stryneelva	29
3.3 Diskusjon	31
4. Samarbeid om andre naturressurser	35
4.1 Samarbeid mellom grunneiere om jaktvald	36
4.2 Diskusjon	37
4.3 Samarbeid mellom skogeiere	40
4.4 Diskusjon	43
5. Oppsummering og anbefalte tiltak	46
5.1 Anbefalte tiltak for bedre arrondering av laksevald	50
Referanser	52

Sammendrag

Eierstrukturen i norske elvedaler er fragmentert. Fiskerettene er derfor ofte små og enkeltsidige, og eiendomsgrensene er ikke satt med hensyn til naturlige avgrensninger av fiskeplasser i elva. Dette har medført at vi har en arrondering av fiskeretten i norske laksevassdrag som er dårlig tilpasset for en utvikling av gode sportsfiskeprodukt. Denne utredningen finner at dagens arrondering i norske lakseelver, direkte eller indirekte, er et problem med henblikk på *alle tre* hensynene i lakselovens formålsparagraf:

- å sikre en god forvaltning for å bevare laksestammene
- å gi økt avkastning for rettighetshaverne
- å gi tilbud for fritidsfiskere

Fiskerettshavere kommer i liten grad frivillig sammen for å danne bedre laksevald. Likevel forekommer det samarbeid i ulike former mellom fiskerettshavere som gir grunnlag for gode sportsfiskeprodukt. De vanligste samarbeidsformene har imidlertid elementer i seg som gir ustabilitet, og dermed dårlige forutsetninger for langsiktig planlegging og god forvaltning. Forutsetningene for å investere i et sportsfiskeprodukt blir usikre.

Bedre arrondering av laksevald vil medføre en styrket lokal forvaltning, gjennom at elveeierlagene får en tryggere økonomi og mer engasjerte og kompetente medlemmer. Elveeierlagene vil også få bedre oversikt over de samfunnsøkonomiske verdiene som laksefiske representerer.

Følgende tiltak foreslås for å bedre arronderingen av laksevald:

- Konsekvensutredning av innføring av minimumskriterier for laksevald
- Planmessig arbeid som stimulerer til frivillige valdsamarbeid
- Pilotprosjekt: design av optimal arrondering og fiskeutleie i laksevassdrag
- Innføring av virkemiddel for økt omsetning av frittliggende fiskeretter, og eiendommer med fiskerett

1. Innledning

Verdiskaping

Villaksen er en svært ettertraktet art for sportsfiske, og utgjør derfor et stort potensial for verdiskaping. Sportsfiskere fra hele verden kommer til Norge for å fiske laks, og laksefiske er også en viktig kilde til rekreasjon og opplevelser for lokalbefolkningen. Den storvokste laksen som finnes i flere av de norske elvene gjør at Norge har en særskilt status som laksefiskedestinasjon sammenlignet med andre land med nordatlantisk laks.

Reiselivsbedriftenes Landsforening & Norges Skogeierforbund (2004) rapporterte at den totale omsetningen av fiskekort og tilleggstjenester tilknyttet laksefiske i Norge utgjorde 1345 millioner kroner i 2003. Det realistiske potensialet ble anslått å være 2148 millioner kroner. Lokaløkonomiske virkninger kan være betydelige. I en studie av elvene som munner ut i Trondheimsfjorden fant Fiske et. al. (2012) en samlet omsetningsvirkning på opp i mot 250 millioner kroner per år, og en konservativt anslått sysselsettingseffekt på opp i mot 88 årsverk i forbindelse med sportsfisket i elvene.

Et mål om økt avkastning for rettighetshaverne ligger i formålsparagrafen til Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskloven, (2014)). Gode produkter som legger til rette for sportsfiskeopplevelser i elvene er fundamentet for verdiskapingen. Kravene som stilles av moderne sportsfiskere i dag avdekker at den fragmenterte rettighetshaverstrukturen i elvene utgjør en utfordring for god produktutforming. Dette har vært kjent i mange år, uten at det har avstedkommet konkrete tiltak fra forvaltningen for å bedre situasjonen.

Driftsplanlegging

I notatet Innstilling om flertallsvedtak og andeler etter § 25 i Lov om laksefisk og innlandsfisk (Direktoratet for naturforvaltning, 1999), nevnes behovet for samarbeid mellom rettighetshavere, med bakgrunn i at de fleste eiendommene i Norge er små og ikke representerer en driftsenhet for fiskeforvaltning. Fram til nylig har det ikke vært et pålegg fra offentlige myndigheter at alle fiskerettshavere skal være med i et felles forvaltningslag, men etter Forskrift om organisering og drift av lakseelver (2013), er

rettighetshaverne fra 2015 pliktige til å være organiserte i et felles lag som skal sikre en god rettighetshaverorganisering og forvaltning av fiskeressursene.

Gjennom lakse- og innlandsfiskloven (2014, §25 og §25a) er de lokale forvaltningslagene pålagt en rekke oppgaver, herunder regulering av fisket, fiskeoppsyn, informasjonsarbeid, smitteforebyggende tiltak, fangststatistikk og rapportering, kultiveringstiltak og bestandsovervåking. Forvaltningslagene skal også utarbeide en driftsplan. I en slik driftsplan vektlegger loven særlig de oppgavene som er av biologisk og organisasjonsmessig art, mens det næringsmessige aspektet ilegges mindre vekt. Dette gjenspeiles også i hvordan Miljødirektoratet i dag betrakter rettighetshavernes plikter, hvor det er de biologiske forvaltningsoppgavene som følges opp tett, mens det ikke etterspørres tiltak i forvaltningslagene vedrørende nærings- og rekreasjonsmessig utnyttelse.

Øke verdiskapingen

I et tenkt profesjonelt og planmessig arbeid for å øke verdiskapingen rundt laksefisket, ville fragmentert rettighetshaverstruktur og uhensiktsmessig arrondering blitt identifisert som en flaskehals i svært mange laksevassdrag i Norge. På samme måte som at eiendommene i Norge ikke representerer en driftsenhet for fiskeforvaltning, er de små eiendommene heller ikke en egnet driftsenhet for utnyttelse til næring og rekreasjon. Offentlige forvaltningsmyndigheter har tatt tak i det første, men overlater rettighetshaverne til seg selv når det gjelder det andre. Det finnes en rekke gode eksempler på at rettighetshavere har funnet gode samarbeidsløsninger på egen hånd, men i det store bildet er det mangelen på gode valdsamarbeid som dominerer. Det er derfor både et relevant og presserende spørsmål hvorvidt offentlige forvaltningsmyndigheter bør bidra med å bygge strukturer som legger til rette for mer valdsamarbeid i elvene, og hvilke konkrete tiltak det eventuelt bør dreie seg om.

2. Arrondering av laksevald

2.1 Eiendomsstrukturen i Norge

I tiden etter Svartedauden i 1300-årene utviklet det seg en særegen gårdsstruktur i Norge, med frie og til dels selveiende bønder. Dette var ikke tilfellet i det meste av Europa forøvrig. I Norge var det vanlig at folk bosatte seg i forskjellige typer tun. Utover 1700-tallet ble det stor befolkningsvekst, og det ble flere og flere gårddelinger, for eksempel mellom brødre ved arveskifte. Medgifte var også en årsak til at store landområder ble stadig mer oppdelt i teiger. Denne teigblandingen viste seg kompliserende for gårdsdrift. Gjennom jordskiftesaker, særlig i siste halvdel av 1850-tallet, ble teigene samlet til mer sammenhengende jordstykker som ga en mer rasjonell driftsform (Teigblanding, 2015).

Utviklingen i antall grunneiere har snudd og er på vei ned, ettersom aktive brukere av større landbrukseiendommer gjerne vil kjøpe mindre eiendommer som ligger inntil bruket. Dette er ofte mindre eiendommer som ble skilt ut av hovedbruket på 1800-1900-tallet. Denne strukturrasjonaliseringen går imidlertid svært sakte. I utredningen *Det handler om følelser* fra Norsk senter for bygdeforskning (Flemseter, Storstad, & Kroken, 2011), kommer det fram at 34500 landbrukseiendommer er ubebodd, men til tross for dette oppgir 45% av eierne at det er helt uaktuelt å selge eiendommene, uavhengig av salgspris.

I vassdrag har den som eier grunnen ned til vassdraget enerett til fiske etter ferskvannsfisk. Dette er nedfelt i Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskloven, (2014), §16), og er et eldgammelt rettsprinsipp som har sitt utspring i Gulatingsloven og Frostatingsloven. Med den oppdelte eiendomsstrukturen i norske elvedaler, er det derfor vanlig å finne at det er et relativt stort antall fiskerettshavere i lakseelvene. Tabellen på neste side antyder en grunnleggende forskjell i eierstruktur i norske og skotske laksevassdrag.

Vassdrag	Lakseførende strekning	Antall fiskeretter	Gj.snittslengde på fiskerett
Ranaelva	9 km	34	265 meter
Orkla	88 km	287	306 meter
Rauma	42 km	94	447 meter
Nausta	13 km	74	176 meter
Etne	13 km	71	183 meter
Numedalslågen	71 km	277	256 meter
River Dee	130 km	64	2031 meter
River Spey	171 km	52	3288 meter
River Findhorn	90 km	26	3462 meter

Tabell 1: Lengde på fiskeretter i noen utvalgte lakseelver i Norge og Skottland

Begrepsavklaring: Rettighetshavere

Ved omtale av eierforhold i laksevassdrag vil begrepene grunneier, elveeier, rettighetshaver, fiskerettshaver, sameier og andelseier kunne dukke opp. Noen av disse begrepene brukes ofte om hverandre for å beskrive det samme, men dette kan være misvisende. Elveeier, rettighetshaver og fiskerettshaver betyr det samme, nemlig en person eller et fellesskap/sameie som har rett til fisket på en gitt elvestrekning. Som regel vil dette være den som eier grunnen ned til den gjeldende elvestrekningen, altså grunneieren, men det er ikke alltid slik. Det er to hovedårsaker til slike unntak:

1. Noen steder kan fiskeretten være skilt fra grunneierretten. Dette kunne skje når det ble skilt ut et mindre bruk fra et større gårdsbruk. Dersom den fraskilte eiendommen hadde grunnen ned til et vassdrag, hendte det at hovedbruket holdt tilbake fiskeretten. Etter 1964 har ikke dette vært tillatt.
2. En fiskerett eid i fellesskap mellom flere bruk er fordelt på sameierne etter skatteskylden (størrelsen på brukene), hvis ikke annet er gitt i skriftlige avtaler. En sameier som har relativt mye grunn langs vassdraget kan således eie liten andel av fiskeretten, og sameiere uten grunn til vassdraget kan likevel ha stor andel i den felles fiskeretten. Begrepet andelseier vil ha samme betydning som sameier i denne utredningen, og vil typisk være en person som eier en andel av en fiskerett som er eid i fellesskap mellom flere.

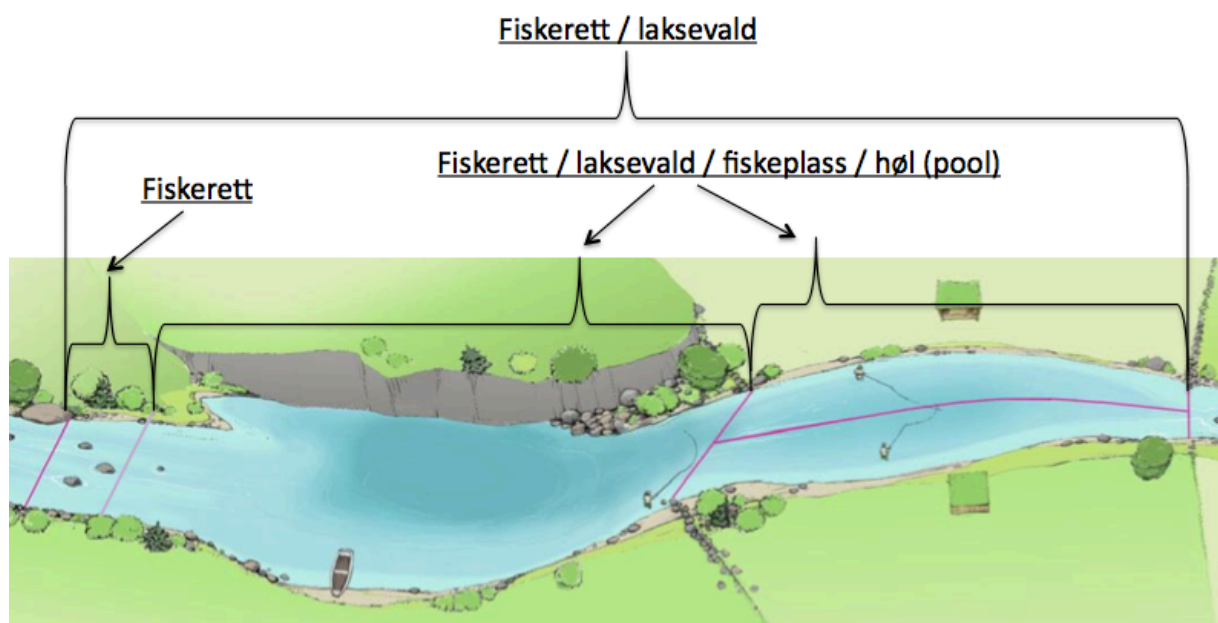

I Altaelva og Neidenelva er ikke hovedregelen slik at det er eieren av grunnen ned til vassdraget som har fiskeretten. Her kvalifiserer grunneiere til å være fiskerettshavere gjennom særegne bestemmelser om geografisk bosted og dyrking av matjord. Det er heller ikke slik overalt at det er et stort antall fiskerettshavere i ei lakseelv. I Årøyelva i Sogn og Fjordane er det f.eks. kun én rettighetshaver til den lakseførende strekningen.

Begrepsavklaring: Vald/fiskeplasser i elv

En fiskeplass og en høl (engelsk: pool) betyr i denne utredningen det samme, nemlig en naturgitt seksjon av elva som typisk er avgrenset av et strykparti i øvre og nedre del og med et mer stilleflytende parti i midten. Det er sjelden at eiendomsgrenser sammenfaller optimalt med de naturlige avgrensningene av en fiskeplass.

Et jaktvald defineres i hjorteviltforvaltningen som den minste geografiske og juridiske enheten som kan tildeles fellingstillatelse. Det finnes ikke en offentlig definisjon av et laksevald, men begrepet brukes typisk om en elvestrekning, eller sammenslutning av flere strekninger, som leies ut eller som det selges fiskekort til. I denne utredningen legges det til grunn at en fiskerett må inneholde minst én fiskeplass for å kunne kalles et laksevald.

Figur 1: Begrepsavklaring om elveseksjoner. Illustrasjon: Terje Bomann-Larsen

Et større laksevald kan bestå av flere mindre laksevald og fiskeretter, og disse trenger ikke nødvendigvis å grense mot hverandre som på denne figuren. I teorien kan man

alltid utøve fiske på en fiskerett, men i praksis så kan det på enkelte fiskeretter være meningsløst. Helt til venstre på figuren er det en fiskerett som er svært kort og ligger midt i et stryk. Her er det ingen standplass for laks, og det er heller ikke mulig å fiske meningsfullt når både fisker og fiskeredskap skal være innenfor grensene. Dette illustreres for å begrunne hvorfor denne utredningen legger til grunn at en fiskerett ikke nødvendigvis også må kunne kalles en fiskeplass.

2.2 Arrondering og lakseloven

Arrondering er et begrep som særlig brukes i forbindelse med landbrukseiendommer, og kan defineres som *å gi et areal formålstjenlig form* (Arrondere, 2010). Arrondering av fiskerett og valdutforming ilegges samme betydning i denne utredningen. Hva er formålstjenlig form på et laksevald? For å gi et svar på dette spørsmålet er det hensiktsmessig å starte med å se nærmere på lakseloven. Formålsparagrafen i lakseloven bygger på tre hensyn. Det overordnede hensynet er å sikre en forvaltning som bevarer de naturlige bestandene av anadrom laksefisk. I tillegg til dette sier formålsparagrafen at bestandene skal utvikles med sikte på økt avkastning, til beste for rettighetshavere og fritidsfiskere.

Figur 2: De tre hensynene i lakselovens formålsparagraf

•Hensynet til å bevare laksestammene

Små eiendommer med fiskerett i et laksevassdrag representerer ingen driftsenhet for fiskeforvaltning. For å sikre en bærekraftig høsting og reproduksjon av stammen, må rettighetshaverne langs elva samarbeide om forvaltningen. En rekke oppgaver må ivaretas for å sikre en god forvaltning, herunder regulering av fisket, fiskeoppsyn, informasjon, smitteforebyggende tiltak, fangststatistikk og rapportering, kultiveringstiltak og bestandsovervåking. Dette er ressurskrevende arbeidsoppgaver som rettighetshaverne i fellesskap må løse. Inntil nylig har det likevel i praksis vært mulig for rettighetshavere å unndra seg deltakelse i fellesskapet. Dette har over tid vært et problem i en lang rekke vassdrag. Den 25. juni 2013 vedtok Miljøverndepartementet

en forskrift om pliktig organisering og drift av vassdrag med anadrome laksefisk med et gytebestandsmål på over 100 kg hunnfisk. Formålet med forskriften er å sikre god rettighetshaverorganisering og lokal forvaltning. Gjennom forskriften får rettighetshaverne virkemiddel til å innordne samtlige rettighetshavere i et felles forvaltningslag med bestemmelser om den enkelte rettighetshavers andel i fellesskapet. Lakseloven slår fast at utgifter knyttet til fellesforvaltningen er tvangsgrunnlag for utlegg. Med pliktig organisering og tvangsgrunnlag for utlegg, har de lokale forvaltningslagene fått forutsetninger for en stabil og økonomisk forutsigbar drift. Forskriften sier at organiseringen av vassdragene må være på plass innen 25. juni 2015. For å styrke hensynene til bevaring av laksestammene gjennom god forvaltning, har myndighetene gjennom lov og forskrift gjort betydelige inngrep i den enkelte rettighetshavers selvråderett.

- Hensynet til tilbudet til fritidsfiskere

Også når det gjelder formålsparagrafens hensyn om laksefiske for fritidsfiskere, er det gjort bestemmelser i lov og forskrift som skal ivareta dette. I §27 i lakseloven står det at fiskeforvaltningen gjennom frivillige ordninger skal tilrettelegge for best mulig tilbud om fiske til allmennheten. Fiskerettshaverne kan bli pålagt å gi allmennheten en rimelig adgang til fiske dersom myndighetene finner dette nødvendig. Framleieforskriften (Forskrift om framleie av fiskerett, 1993) er også en innretning som har til hensikt å beskytte allmenhetens adgang til elva.

- Hensynet til økonomisk avkastning

Vi ser altså at myndighetene har bygget strukturer for å ivareta to av hensynene i lakselovens formålsparagraf. Når det gjelder det tredje hensynet, økt avkastning for rettighetshaverne, er det ikke gjort noen strukturelle grep fra myndighetenes side for å styrke dette. Innenfor gjeldende lover og regler står rettighetshaverne fritt til å skaffe seg økonomisk avkastning fra sin egen fiskerett, eller la være.

For å vende tilbake til spørsmålet ved starten av kapitlet: Hva er formålstjenlig form på et laksevald? Med utgangspunkt i lakseloven vil dette kunne være et gyldig svar: En valdutforming som gir grunnlag for økt økonomisk avkastning. Har vi så en situasjon i

Norge i dag med god valdutforming i lakseelvene våre? Svaret på dette spørsmålet er åpenbart nei.

I 2003 tok Landbruksminister Lars Sponheim et initiativ til at ulike aktører innenfor landbruk og reiseliv i fellesskap skulle utforske muligheter for å øke verdiskapningen innenfor reiselivet. Det ble satt i gang et forprosjekt, og rapporten fra dette fikk tittelen *Utviking av utmarksbaserte reiselivsbedrifter* (Reiselivsbedriftenes Landsforening & Norges Skogeierforbund, 2004). I delen som omhandlet laksefiske slo rapporten fast at den totale omsetningen av fiskekort og tilleggstjenester i Norge utgjorde 1345 millioner kroner i 2003. Det realistiske potensialet ble anslått å være 2148 millioner kroner. Rapporten trakk så fram flaskehalsen som bidrar til å redusere omsetningsvekst. En av flaskehalsene for økt omsetning innen laksefiske ble beskrevet på følgende måte (Reiselivsbedriftenes Landsforening & Norges Skogeierforbund, 2004, s. 60):

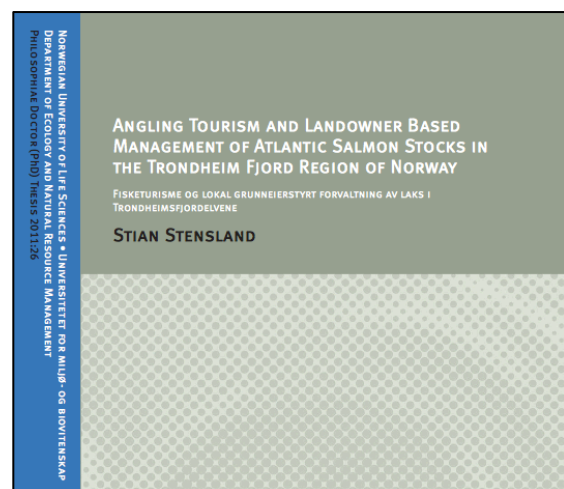

”Dårlig/feil arrondering av vald: I gjennomsnitt er den norske landbrukseiendommen med tilhørende elvestrekning i underkant av 500 daa. Dette fører ofte til svært mange grunneiere i et vassdrag. Mange vald har i dag en uhensiktsmessig avgrensning som baseres på eiendomsgrensene i forhold til utvikling av gode pakkeløsninger for laksefiske. Dette krever bedre samarbeid mellom grunneierne.”

Rapporten la fram forslag til strategier for å fjerne flaskehalsen, men når det gjaldt dette punktet om dårlig/feil arrondering kom det ingen forslag om tiltak.

Denne rapporten fra RBL og Norges Skogeierforbund er nå over 10 år gammel, men det har også i nyere tid fremkommet kunnskap som bygger opp under påstanden om at arronderingen av norske laksevald er uhensiktsmessig. I sin doktorgradsavhandling *Angling tourism and landowner based management of atlantic salmon stocks in the*

Trondheim fjord region of Norway (Stensland, 2011), fant Stian Stensland at det i en gruppe av rettighetshavere i et laksevasdrag var stor variasjon angående kvalitet på fiskeretten, eiendoms- og elveeierkarakteristika, og mål med fiskeretten. Videre mener Stensland at slik heterogenitet vanligvis er et problem for samarbeid og koordinering. Stensland skriver at sett opp i mot et formål om økt verdiskaping i laksefisketurisme, så har fiskeretten til den jevne norske elveeier ofte ikke en tjenlig form. Arronderingen er i følge Stensland heller ikke god med tanke på tilrettelegging for fritidsfiske, da en trend med marginalisering av inntekten fra små laksevald fører til at fiskerettshavere ikke tar seg bryet med å gjøre fisket tilgjengelig. Dermed vil ”færre fiskevald (...) bli tilgjengelig for sportsfiskere i et åpent marked” (Stensland, 2011, s. V) I følge Stensland er altså arronderingen av fiskeretten i norske lakseelver et problem med tanke på alle tre hensynene i lakselovens formålsparagraf. Stensland trekker fram behovet for samarbeid mellom rettighetshavere for å øke verdiskapinga fra laksefisketurisme i Norge.

2.3 Kriterier for et godt arrondert laksevald

Det er ingen fasit på hva som er de nødvendige kjennetegn for at et laksevald skal kunne betraktes som attraktivt for sportsfiske, da det finnes mange ulike typer laksefiskere som har forskjellige behov. En lokal laksefisker som stikker ned i elva en liten time om morgenen før han/hun drar på jobb, dersom forholdene er gode, vil f.eks. ha helt andre behov enn en tilreisende, kresen laksefluefisker som skal bo ved elva og fiske en hel uke. Det er likevel mulig å trekke fram noen variabler som er viktigere enn andre når man skal forsøke å beskrive egenskaper ved et godt arrondert laksevald.

1. Gode fangstmuligheter. Spenningsopplevelsen med å få en laks på kroken er en svært viktig drivkraft for alle laksefiskere. I mange norske elver har tettheten av laks gått betydelig ned de siste 30-40 årene. Som en naturlig følge av dette må en laksefisker i 2015 bevege seg over en større elvestrekning for å få det samme antall kontakter med laks som en laksefisker kunne ha på 70- og 80-tallet. Gode fangstmuligheter har stor

betydning for verdien på et laksevald, og vil kunne bøte på en evt. lav score på flere av punktene nevnt under.

2. Variasjon i høler/fiskeplasser. Variasjon er viktig for mange laksefiskere. Når en laksefisker har fisket igjennom den samme hølen/fiskeplassen flere ganger uten å ha hatt kontakt med laks, vil motivasjonen falle. Det å kunne forflytte seg til en ny fiskeplass vil da være positivt for fiskeopplevelsen. Hvor mange som trengs avhenger av fiskeplassenes/hølenes lengde og størrelse. Ulike fiskeplasser vil ofte kunne være attraktive på forskjellige vannstander. Hvis et vald består av flere fiskeplasser øker det sannsynligheten for at laksefiskeren alltid vil ha et fornuftig alternativ, uavhengig av om vannstanden er høy eller lav.

3. Hensiktsmessige grenser. Eiendomsgrensene på gårdene ble ikke fastsatt av hensyn til fiskeplasser i elva. Det finnes derfor svært mange eksempler på grenser mellom fiskestrekninger som går tvers over en god standplass for laks, slik at i praksis ingen av fiskerettshaverne kan få fisket effektivt på denne plassen uten å krenke den andres fiskerett. U hensiktsmessige grenser har vært en kilde til mange konflikter, både mellom rettighetshavere og mellom laksefiskere. Dette kan løses ved at rettighetshaverne eller fiskerne kommer fram til omforente og praktiske bruksordninger. I enkelte tilfeller har imidlertid konfliktnivået allerede blitt så høyt at forhandlingsklimaet er dødt og situasjonen fastlåst.

4. Disponering av begge elvebredder. Når det foregår såkalt motfiske (fiskere på hver sin side av elva kaster mot hverandre) i ei smal elv kan det lett oppstå konflikter mellom fiskere. Skrevne og uskrevne regler om skikk og bruk, som f.eks. om praktisering av bevegelig fiske og at man ikke skal starte å fiske rett nedstrøms en som fisker på motsatt bredd, kan fungere godt enkelte plasser. Turnusordninger hvor rettighetshavere på motstående elvebredder fordeler fishedøgnet seg i mellom, er også løsninger som er i bruk. Ved å disponere begge elvebredder på en fiskeplass eller et større vald, har man imidlertid full kontroll på fisketrykket og evt. hvileperioder, hvilke typer redskap det kan fiskes med, hvor stor beskatningen skal være osv. Dette er faktorer som kan ha stor betydning for enkelte segment av laksefiskere sin trivsel og betalingsvilje.

5. Sammenhengende elvestrekning. Dersom valdet er variert og i tillegg sammenhengende, har fiskerne mulighet til å forflytte seg mellom fiskeplasser og få et variert fiske uten å nødvendigvis måtte være avhengig av bil. Dette opplever mange fiskere som en vesentlig verdi, da man kan nyte et glass vin til maten eller en whisky i gapahuken uten at dette må planlegges med tanke på logistikken for resten av fiskedøgnet. På et sammenhengende vald, uten innslag av strekninger hvor man ikke kan fiske, vil man også lettere føle seg trygg på at man fisker lovlig, og slippe å til stadighet måtte orientere seg ved hjelp av kart og grensemerker.

Som en følge av den oppstykkede eiendomsstrukturen i norske elvedaler, er det svært få fiskeretter som alene scorer godt på alle disse kriteriene.

Veilederen *Laksefiske som opplevelsesnæring* (Elvene rundt Trondheimsfjorden, 2010), gir en oversiktlig og godt illustrert gjennomgang av kriterier for god valdutforming.

2.4 God arrondering og allmennhetens tilgang til fiske

Noen vil kunne hevde at en utvikling mot en bedre arrondering av laksevald vil være en trussel mot allmenhetens tilgang til laksefiske. Begrunnelsen vil kunne være at godt arronderte og attraktive laksevald vil tiltrekke seg betalingsvillige laksefiskere fra fjern og nær, som konkurrerer ut lokale fiskere og fiskeforeninger på pris. Det er all mulig

grunn til å være bekymret for rekruttering av dagens ungdom til å bli interessert i å fiske laks, men problemstillingen bør snus på hodet. Det er mulig at det finnes enkelte lokale eksempler på at lokalbefolkning og ungdom ikke får en rimelig adgang til å fiske laks i et nærliggende vassdrag, men det store bildet i Norge i dag er at det er svært gode muligheter for å slippe til i ei lakselv for alle som ønsker det. Da er det et langt større problem at svært mange av de laksefiskeproduktene som tilbys ungdom og nybegynnere er av en dårlig kvalitet. Små vald med liten eller ingen variasjon vil ofte medføre at det går svært lenge mellom at fiskeren får oppleve at det skjer noe, i form av laks som tar agnet, eller sågar at man får se en laks som hopper. Det er nettopp slike hendelser som bidrar til å vekke interessen i en ung og kanskje framtidig livslang laksefisker. Videre så vil godt arronderte vald med et regulert fisketrykk og oversiktlige og hensiktsmessige grenser mot nabovaldene, skjerme nybegynnere mot potensielle negative opplevelser som lett kan oppstå på små vald med høyt fisketrykk og konfliktfylt motfiske.

Dette med pris skal selvsagt ikke avskrives som et potensielt problem. Det vil være svært uheldig hvis man får en situasjon der lokalbefolkninga ikke har mulighet til å fiske laks fordi elvene i nærområdet kun tilbyr dyre produkt og pakker med f.eks. overnatting, matservering og guiding. Det er helt avgjørende for villaksnæringas og elveeierlagenes legitimitet overfor politikere og folk flest, at innbyggerne i nærområdet har en rimelig tilgang til å fiske laks. Elveeierlaget bør derfor ha en overordnet og løpende oversikt for å vurdere om laksefisketilbudet i vassdraget er godt nok balansert, og eventuelt gå aktivt inn for å forsøke å bidra til løsninger dersom det er nødvendig. Med en helhetlig tilnærming vil det kunne være mulig for et elveeierlag å bidra til at et laksefisketilbud med en rimelig pris kan komme i stand. Dette kan f.eks. skje gjennom en forordning som baserer seg på en rettferdig og omforent byrdefordeling mellom rettighetshaverne, hvor hele elva, eller vekselvis deler av elva, gjøres tilgjengelig for et rimelig fiskekortsalg, f.eks. for en fast

Bilde 1: Livslang laksefisker? Foto: Aunan Lodge

dag i uka eller en fast del av sesongen. En slik ordning vil medføre et inntektstap for rettighetshaverne, men bør samtidig betraktes som en viktig investering i støtte og velvilje fra lokalpolitikken og lokalsamfunnet forøvrig. Det vil også være en investering i utviklingen av fremtidens engasjerte, lokale elveforvaltere, guider og turismeentreprenører.

3. Samarbeid om laksevald

3.1 Hvorfor er samarbeid mellom fiskerettshavere lite utbredt?

I forrige kapittel kom det fram at arronderingen av norske laksevald ikke er god, og at dette gir dårlige forutsetninger for å ivareta formålet i lakseloven om økt økonomisk avkastning for rettighetshaverne. Både Reiselivsbedriftenes Landsforening og Norges Skogeierforbund (2004) og Stensland (2011) trekker fram økt samarbeid mellom rettighetshavere som en nødvendig utvikling.

Hvorfor er vellykket samarbeid om laksevald mellom rettighetshavere så lite utbredt?

Noe av forklaringen kan være at mange rettighetshavere ikke har tilstrekkelig kompetanse til å vite hva som kreves av et godt laksevald, og feilaktig antar at ens eget laksevald har god nok kvalitet. Dermed ser man ikke behovet for å samarbeide med andre rettighetshavere. Dette kommer fram i masteroppgaven *God valdutforming – en*

flaskehals i laksefisketurisme? (Ianssen & Solberg Johansen, 2007, s. 124): *"Igjen kommer dette med grunneiernes kunnskaper og erfaringer inn. Mange av grunneierne kan også være det vi kaller "heimblind", altså de ser ikke "feil og mangler" i sitt produkt."* I undersøkelsen svarte mange av rettighetshaverne at de hadde lite kunnskap og erfaring om laksefiske, men de nølte likevel ikke med å karakterisere sin egen fiskerett som 'bra'. Stensland (2011) framholder at relativt mange fiskerettshavere er uinteresserte i laksefiskespespørsmål, og av den grunn ikke opparbeider seg kompetanse på området.

Ianssen og Solberg Johansen (2007) hadde forventet at flere stilte seg positive til samarbeid. Det trekkes fram som en mulig forklaring at rettighetshavere er skeptiske på grunn av uenigheter de har hørt om i andre elvesamarbeid, og da gjerne om fordelingsnøkler for inntekter og arbeidsansvar. Veilederen *Laksefiske som opplevelsesnæring* (Elvene rundt Trondheimsfjorden, 2010, s. 13) er innom den samme problemstillingen: *"et vellykket valdsamarbeid må baseres på respekt for den enkelte grunneiers "aksjer" inn i samarbeidet, og sikre at alle deltagerne opplever en større avkastning ved samarbeid enn ved å drive hver for seg"*. Dette er imidlertid lettere sagt enn gjort. Det finnes sjelden en objektiv fasit på hva som er rett "aksjeverdi" når det gjelder fiskerett, og utsikter til større avkastning ved samarbeid kan være vanskelig å forestille seg for rettighetshavere, som i følge Ianssen og Solberg Johansen (2007) har lav kompetanse om sportsfiske, og i tillegg er statiske, tradisjonsbundne og redde for å mislykkes.

En annen potensiell hindring for samarbeid kan være at en rettighetshaver har fasiliteter for overnatting for laksefiskere på sin eiendom, og er usikker på hvordan utnyttelsen og avkastningen på dette vil bli i et samarbeid med andre rettighetshavere, som kanskje også ønsker å bringe egne overnattingsfasiliteter inn i samarbeidet om et laksefiskeprodukt. I rapportene som det refereres fra ovenfor, kommer det fram at det ikke er en stor andel av rettighetshaverne som selv er ivrige laksefiskere. Noen vil det imidlertid være, og langt flere vil det være som har slekt eller venner som er interesserte laksefiskere. Det å kunne ha tilgang til å fiske på "egen elv" vil av mange rettighetshavere også anses som en vesentlig verdi. Noen vil kunne være negative til å inngå et samarbeid med andre fiskerettshavere om et større vald og et mer profesjonelt produkt, av frykt for at det ikke lenger vil bli mulig for en selv eller slekt og venner å slippe til på sin egen fiskestrekning.

3.2 Eksempler på samarbeid om laksevald

Det er så langt tegnet et nokså dystert bilde av den generelle standarden på laksefiskeproduktene i Norge. Det finnes selvsagt en lang rekke gode unntak, og ofte er disse basert på en form for samarbeid om laksevald.

Nedenfor beskrives noen former for samarbeid som man vil finne igjen ett eller flere av i svært mange lakseelver i Norge. De konkrete eksemplene er hentet fra Lærdalselva, Lakselva i Porsanger, Stjørdalselva og Stryneelva. Utvalget av eksempler dekker ikke alle former for mulig samarbeid på en uttømmende måte, men antas å gi et godt nok grunnlag for en generell diskusjon om utfordringer og muligheter ved samarbeid om laksevald.

De ulike variantene av samarbeid som skal beskrives nedenfor, har kommet i stand på forskjellige måter. I eksemplet fra Lærdalselva har samarbeidet om fiskerett blitt vedtatt i gamle jordskiftesaker. I eksemplene fra Lakselva og Stjørdalselva er valdsamarbeidet basert på at en aktør leier flere fiskeretter, for så å danne et større laksevald som gir grunnlag for et sportsfiskeprodukt. Denne aktøren arbeider aktivt med å administrere produktet og holde samarbeidet med rettighetshaverne vedlike. I Lakselva er denne aktøren grunneierforeningen, i Stjørdalselva er det den lokale jeger- og fiskerforeningen. Det er også vanlig at en lokal turistbedrift kan være en slik aktør. Dette er tilfellet i det siste eksemplet, fra Stryneelva, som samtidig tar for seg et frivillig samarbeid mellom fiskerettshavere om et felles vald.

I denne utredningen er det valgt å benevne de to eksemplene med en samlende aktør for en form for "samarbeid om laksevald", selv om samarbeidet har kommet i stand uten at de involverte fiskerettshaverne har vært nødt til å forholde seg direkte til hverandre. I slike konstellasjoner oppstår ikke de utfordringene som man ofte kan oppleve i samarbeidsformer hvor rettighetshavere må møtes i samme rom for å enes om andeler og andre betingelser. Det er likevel relevant å studere denne formen for valdsamarbeid, da det er relativt utbredt og gir interessante bidrag til diskusjonen om arronderingen i norske lakseelver.

3.2.1 Lærdalselva

•Samarbeid om fiskerett gjennom juridiske fellesvald

Kilden for den følgende beskrivelsen av samarbeid om fiskerett i Lærdalselva er intervju og elvebefaring med lederen i Lærdal Elveeigarlag, Lasse Sælthun.

Lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* ble oppdaget i Lærdalselva høsten 1996, og elva har fram til 2013 i all hovedsak vært stengt for sportsfiske. Det ble åpnet for fiske i elva i perioden 2001 til 2007, men da etter en såkalt "nullgytestrategi", som gikk ut på å ta opp mest mulig laks for å hindre spredning av gyroen til naboelvene. I denne perioden satte man deler av inntektene fra utleien inn i en stiftelse der pengene gikk til tiltak for å forsterke laksestammen etter gyroen. På det meste var det 2,4 millioner kroner i denne stiftelsen. Elva avventer fortsatt friskmelding etter behandling, men i 2013 og 2014 har det vært åpnet for et begrenset laksefiske, med fiskesesong fra 10. juni til 15. august i 2014 for størstedelen av elva. I 2013 ble det fanget 958 laks i Lærdalselva, med en storlaksandel (7 kg <) på hele 58%. I 2014 ble det fanget 978 laks. Dette er tall som faktisk er på høyde med gode år før gyro-parasitten begynte herjingene i elva.

Til tross for at elva har vært utilgjengelig for sportsfiske i 17 år, har den beholdt et rykte som en av Norges mest sagnomsuste elver. Etterspørselen etter fiske i Lærdalselva var svært stor i 2013 og 2014, og har økt ytterligere foran 2015-sesongen. 17 år med stengt laksefiske vil nødvendigvis medføre en viss forvitring av både infrastruktur og lokalt engasjement og kompetanse som må ligge til grunn for å drifte gode sportsfiskeprodukt. Likevel oppnår flere vald allerede årlige leieinntekter på flere hundre tusen kroner.

Bilde 2: De gode fangstene i Lærdalselva i 2013 og 2014 har fått mye publisitet på nettet og spredning i sosiale medier. De friske og actionfylte filmene til brødrene Neteland har vært viktige bidrag til dette.

Lærdalselva er lakseførende i 24 kilometer i fra elvemunningen og opp til Sjurhaugfossen. Laksetrappene har vært stengt siden gyroen ble oppdaget i 1996, og hvis de åpnes har laksen mulighet til å vandre 41 kilometer oppstrøms fra utløpet i

sjøen. På den lakseførende strekningen opp til Sjurhaugfossen er det 68 fiskerettshavere, og disse er bundet sammen i totalt 22 fellesvald. Dette henger sammen med utskifting rundt 1920. Sælthun visste ikke om denne bestemmelsen om felles fiskerett var noe andelseierne selv ønsket, eller om det var utskiftingsmyndigheten som kom fram til løsningen. Størrelsen på fellesvaldene varierer fra ca 200 meter og opp til 2,5 km i lengde. Det største antallet andelseiere i et fellesvald i Lærdalselva er 7. Noen vald har kun 1 rettighetshaver. Ca. halvparten av fellesvaldene disponerer begge elvebreddene. På de strekningene av elva hvor det er motfiske mellom fellesvald, mener Lasse Sælthun at det svært sjelden har vært tilløp til konflikter mellom fiskere. I 2013 og 2014 har fluestang vært det eneste tillatte redskapet. Lasse Sælthun opplyser at det fra gammelt av har vært tradisjon i Lærdalselva for å begrense antall stenger som kan fiske på hvert vald. Dette er etter all sannsynlighet en kultur som ble innført med britiske sportsfiskere fra så langt tilbake som 1850-tallet, og som har blitt hengende ved elva siden. I Lærdalselva er det få av fiskerettshaverne som er særlig interesserte i å fiske laks selv.

Lærdal Elveeigarlag forholder seg til hver enkelt fiskerettshaver, og ikke kun til hvert fellesvald. Det kreves inn en forvaltningsavgift fra hver fiskerettshaver, og alle 68 har én stemme på årsmøtet. Ordningen med 22 fellesvald har altså ikke medført noen administrativ forenkling for elveeierlaget, som må betjene alle de 68 kontaktpunktene ut mot fiskerettshaverne.

Lasse Sælthun har ikke inngående kjennskap til hvordan hvert fellesvald fordeler den administrative jobben med laksevaldet innbyrdes mellom andelseierne, og evt. hvilke kompensasjonsordninger som finnes for den andelseieren som tar et større ansvar enn de andre for drifta av fellesvaldet. Sælthun antar at det eksisterer forskjellige modeller på hvordan fellesvaldene styres demokratisk når de skal enes om beslutninger vedrørende investeringer eller utleie av fisket.

Så godt som samtlige fellesvald har et overnattingstilbud til fiskerne sine. Det er imidlertid stor variasjon i kvalitet og standard på disse fasilitetene. Sælthun opplyser at også disse overnattingstilbudene i vesentlig grad eies i felleskap av andelseierne i fellesvaldene. På enkelte fellesvald i Lærdalselva er det kun den ene andelseieren som

eier overnattingstilbudet, og som får inntektene av dette. I ett av disse tilfellene leier denne ene andelseieren fiskeretten til fellesvaldet, og pakker fiskeretten inn i et produkt med overnatting og forpleining med utgangspunkt i egen bygningsmasse. Denne andelseieren drifter og administrerer produktet ut mot fiskegjestene. De andre i fellesvaldet har ingen befatning med driften. De mottar kun sin andel av leiesummen som den aktive andelseieren betaler. Evt. fortjeneste på salget av laksefiske med tilleggstjenester tilfaller da følgelig den aktive andelseieren. De gode fangstene i 2013 og 2014 og den store etterspørselen fra sportsfiskere om fiske i Lærdalselva, har medført at enkelte av de andre andelseierne i dette fellesvaldet ønsker seg en høyere økonomisk avkastning på andelen sin. I skrivende stund er andelseierne ikke kommet til enighet om utleie av valdet, og en bruksordning i form av en turnus for fordeling av fiskedøgnene mellom andelseierne kan bli løsningen.

3.2.2 Lakselva i Porsanger

Samarbeid om laksevald med grunneierforeninga som samlende aktør

Beskrivelsen av samarbeidet om laksevald i Lakselva baserer seg på befaring av elva og intervju med Egil Liberg i september 2014, og et nytt besøk i Lakselv med intervju av Liberg i mars 2015. Egil Liberg er daglig leder i Lakselv Grunneierforening (LG).

Lakselva i Porsanger er en annen elv som har opplevd stor etterspørselvekst de siste årene på grunn av meget god utvikling i fangstene. Storlaksandelen i elva er svært høy, og flere laks over 20 kilo fanges hver sesong.

Bilde 3: Hunnlaks på 15,5 kilo fra Lakselva. Foto: Lakselv Grunneierforening

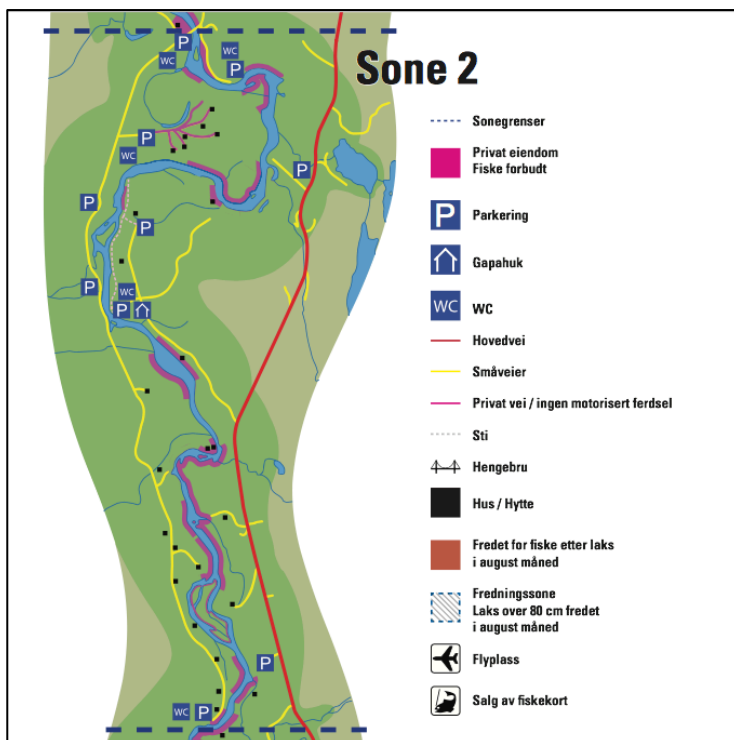
Lakselva er lakseførende i ca 30 kilometer. Ca 50% av fiskeretten i elva disponeres av Finnmarkseiendommen (FeFo), og LG har forpaktet FeFo's fiskerett siden 1951. Liberg omtaler de ulike fiskerettene i elva som enten "stengt" eller "åpen". Med "stengt" så menes det at fiskerettshaveren leier ut fisket privat eller kun disponerer fisket selv. Med "åpen" menes at fiskeretten leies ut til LG, såkalt forhåndsleie, og inngår i fiskekorttilbudet som grunneierforeninga administrerer. Begrepene kan være noe misvisende, da det selvsagt er fullt mulig for sportsfiskere å kjøpe seg fiske hos de private aktørene som selger fiske på de "stengte" valdene. LG utbetaler i hovedsak et likt beløp i forhåndsleie til alle rettighetshaverne. Enkelte fiskeretter blir ansett som spesielt attraktive og verdifulle, og det utbetales et høyere beløp for disse. Ikke alle eiendommer med fiskerett er ansett som attraktive nok til at de får tilbud om forhåndsleie. Siden de likevel er en del av den anadrome strekningen får de en liten sum årlig. Avtalen om forhåndsleie må fornyes med den enkelte rettighetshavere hvert år. Det har normalt vært stabilitet i leieforholdene, med få bortfall eller tilvekster av fiskeretter fra år til år. Trenden var en periode negativ, og man opplevde at flere eiendommer ble stengt. Denne utviklingen har derimot stabilisert seg, mye takket være økningen i forhåndsleie som betales av LG. Det er ikke et skriftlig punkt i avtalen, men rettighetshaverne blir anmodet om å rydde og klargjøre elvebreddene sine før sesongen. De private grunnene anses å være mer tilrettelagt enn grunnene som tilhører FeFo. LG er ansvarlig for å tilrettelegge og klargjøre på FeFo sine fiskeplasser.

Når LG investerer i fysisk tilrettelegging på en fiskestrekning (f.eks. gapahuk, benker, bål plass), vil dette alltid være på offentlig grunn, dvs. fiskerett som eies av FeFo. Den manglende langsiktigheten i avtalene med de private grunneierne gjør at risikoen ved å investere i tilrettelegging på disse strekningene blir for stor.

Fiskekortene i Lakselva er svært populære. Når det web-baserte fiskekortsalget for 2015-sesongen ble åpnet i februar, ble det solgt fiskekort for 1.75 millioner kroner i løpet av 18 timer. Grunneierforeninga har delt inn elva i 6 soner, hvorav 4 er ansett som attraktive laksefiskesoner. Videre er sesongen delt inn i 5 perioder, som gjenspeiler at attraktiviteten på fisket varierer gjennom sesongen. Perioden 15. Juli – 15 august har høyest kortpris. I denne perioden koster det kr 1100 for et døgnkort per sone. Det selges et begrenset antall døgnkort per sone. Det er ingen begrensning på antall

sesongkort. For å kjøpe sesongkort må man enten være grunneier i elva (kr 350) eller ha registrert bostedsadresse i Porsanger kommune (kr 2500).

Liberg anslår at i 2014 var ca $\frac{3}{4}$ av elvestrekninga åpen og $\frac{1}{4}$ stengt. Disse ulike strekningene fordeler seg spredt over hele elva, og medfører at fiskekortsonene blir et lappeteppe av åpne og stengte strekninger. Særlig gjelder dette sone 2.

Figur 3: Fra Lakselv Grunneierforenings fiskekortbrosjyre 2014

Grensene mellom de åpne og stengte strekningene er markerte med grenseskilt. Dvs. at hvis fiskeren alltid har med seg kartet i lomma, tar seg tid til å orientere seg og forsikrer seg om hvor grenseskiltene står, så trenger man ikke være bekymret for å fiske ulovlig. Det vil i denne sammenheng være en åpenbar fordel å ha fisket på sonene tidligere sesonger, slik at man har lært seg hvor de ulike strekningene og grensene i hovedsak befinner seg. For en helt ny fiskegjest i Lakselva kan nok systemet i starten virke komplekst og innviklet. Det er en stor grad av motfiske i Lakselva. I fiskekortbrosjyren med kart og fiskeregler er det i tegneserieform laget en innføring i hvordan fisket bør utøves for å unngå konflikter med fiskere på motsatt bredd.

Tilreisende fiskere som kjøper fiskekort har ulike overnattingsalternativer. Noen av grunneierne langs elva har satt opp hytter som kan leies. Grunneierforeninga formidler kontaktinfo til disse hytteeierne via foreninga sin hjemmeside. Forøvrig finnes det et utvalg av overnattingsmuligheter i nærområdet, bl.a. i Skoganvarre, Stabbursnes og Lakselv sentrum.

Lakselva har som nevnt blitt mer og mer ettertraktet blant sportsfiskere de seneste årene, og dette øker også de potensielle leieinntektene til fiskerettshaverne i elva. Av de fiskerettene i Lakselva som er stengt per i dag, er det i følge Liberg enkelte attraktive strekninger som ikke er aktivt tilrettelagt for kommersiell utnyttelse i et sportsfiskemarked. I den andre enden av skalaen er det en 10-12 fiskerettshavere som i følge Liberg omsetter privat fiske for en betydelig sum årlig.

Beløpet som grunneierforeninga utbetaler i forhåndssleie har omtrent tredoblet seg de siste 5 årene, men Egil Liberg sier at etterspørselen etter fiske i Lakselva kan være med på å endre fordelingen av "åpent" og "stengt" fiske i de kommende årene. Ved å organisere fisket i egne soner og koordinere prising og salg av fiskekort, har LG bidratt til økt verdiskaping og mer ressurser til den lokale forvaltningen av elva. Dette har bl.a. muliggjort ansettelse av en daglig leder i grunneierforeninga, som bidrar til økt kompetanse og service både for lokale og tilreisende fiskere.

Forvaltningsmessig utgjør det ingen forskjell i administrasjonsarbeid for grunneierforeninga om en rettighetshaver har fisket sitt stengt eller åpent. Dialogen og samarbeidet fungerer like godt med rettighetshaverne uavhengig om de inngår i grunneierforeningas korttilbud eller ikke.

3.2.3 Stjørdalselva

Samarbeid om laksevald med jeger- og fiskerforening som samlende aktør

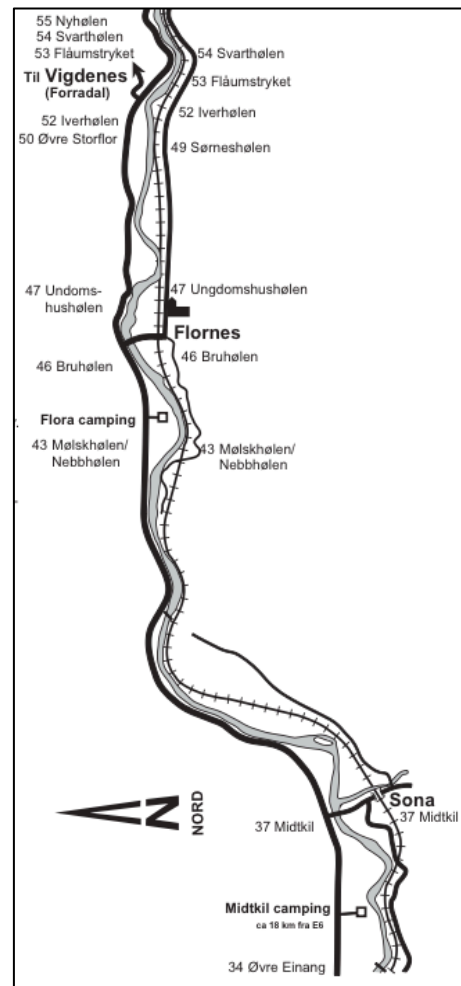
Beskrivelsen av samarbeidet om laksevald med SJFF som samlende og aktiv aktør, baserer seg på intervju med lederen i fiskeutvalget i SJFF, Morten Welde, samt telefonintervju med leder i Stjørdalsvassdragets Elveeierlag, Gunnar D. Fordal.

Stjørdal Jeger- og Fiskerforening (SJFF) har i flere tiår vært en svært sentral aktør innen laksefiske i Stjørdalselva. SJFF inngår leieavtaler med fiskerettshavere i elva, og selger fiskekort på det samlede valdet som disse fiskerettene utgjør. I 2014 disponerte SJFF omlag 40 strekninger som totalt utgjorde ca 24 km i Stjørdalselva og sidevassdraget Forra.

Sportsfiskeproduktet som SJFF tilbyr har grunnlag i tilsammen 40-50 avtaler med grunneiere om fiskerett og adgang til bruk av vei. Det er stor variasjon i kvaliteten til på de ulike fiskerettene. Lengden på strekningene varierer fra 50 meter på det korteste og opp til 1200 meter på det lengste. I utgangspunktet er ikke SJFF interessert i strekninger som er kortere enn 150 meter. Varigheten på leieavtalene er fra 1-3 år. SJFF skulle i flere tilfeller ønsket seg avtaler av lengre varighet, men dette er vanskelig å få til. Det samlede valdet forandrer seg normalt sett svært lite fra år til år. Welde sier at det har vært enkelte sesonger hvor betydningsfulle vald har falt ut av tilbudet, men i det store og hele er det sjelden at grunneiere trekker seg fra samarbeidet eller at nye kommer til. Flere av leieforholdene har vart i flere tiår. SJFF arbeider ikke aktivt med å inngå leieavtaler med flere

grunneiere, da de ikke ønsker en kultur hvor aktører som driver et sportsfiskeprodukt "jakter" på hverandres vald. Det har vært perioder med godt fiske på 1990- og tidlig 2000-tallet hvor leieavtalene til SJFF har vært under press fra andre aktører som driver med utleie av laksefiske.

Det står skrevet i leieavtalene at fiskerettshaverne skal rydde og klargjøre valdene sine. Dette blir i svært liten grad oppfylt, og SJFF har begrenset med kapasitet til å dekke opp

Figur 4: Utsnitt fra SJFF's valdkart

for fiskerettshavernes manglende innsats. Tilretteleggingen på valdene er det i all hovedsak SJFF som står for. Dette vil stort sett dreie seg om enkle gapahuker som kan flyttes bort fra elva utenom fiskesesongen, samt benker og bålplasser som ikke krever store investeringer. Det vil i følge Welde aldri være aktuelt for SJFF å foreta større investeringer i anlegg ved elvebredden som krever opparbeiding, slik som f.eks. terrasser/plattinger.

SJFF har ikke et prinsipp om at leieavtalene som inngås skal stå i forhold til hverandre med hensyn til leiebeløp og reell verdi. To fiskeretter som i utgangspunktet fremstår like verdifulle fiskemessig, kan dermed bli kompensert med forskjellig leiebeløp, alt avhengig av hvordan forhandlingene med fiskerettshaveren forløper. Welde har inntrykk av at rettighetshaverne er lite engasjert i fiskeretten sin, at de prater lite seg i mellom om laksefiske og utleieforhold, og at det dermed er liten sannsynlighet for at SJFF kan bli konfrontert med misnøye om økonomisk forskjellsbehandling av samarbeidspartnere. SJFF har ikke som noe formål at fiskekortsalget skal generere store overskudd. Det viktigste fokuset er å unngå underskudd. Over en 3-årsperiode på 2000-tallet ble det totale underskuddet kr 500.000,-. Hvis driften av laksefiskeproduktet går med overskudd utbetales 75% av dette til rettighetshaverne, mens SJFF beholder 25% selv.

Fiskerettene som SJFF leier ligger spredt i elva, og laksefiskeproduktet har derfor et lappeteppe-preg. Welde sier at noen av gjestene synes systemet er forvirrende, og at det tar litt tid å lære seg. Det samlede valdet gir imidlertid en god variasjon i fisket, da de ulike strekningene fisker godt på forskjellige vannføringer. Fiskegjestene vil være avhengig av bil for å kunne forflytte seg mellom strekningene og dra nytte av denne variasjonen. Morten Welde betegner derfor SJFF's tilbud som et "bil-basert" laksefiskeprodukt.

I 2014 var det ca 600-800 personer som kjøpte fiskekort hos SJFF. Welde anslår at det var ca dobbelt så mange personer for 15 år siden. Han forklarer dette med at det har vært en generell nedgang i den lokale interessen for sportsfiske, og at dette sannsynligvis henger sammen med at sjansen for å fange laks har blitt mindre med

årene. Strengere regler med små kvoter og krav om gjenutsetting har antakelig også spilt negativt inn på interessen, tror Welde.

Bilde 4: Laksefiske i Stjørdalselva. Foto: Stjørdal Jeger- og Fiskerforening.

Morten Welde mener at laksefiske i Stjørdalselva er attraktivt for ulike segment av laksefiskere. Det er større valdeiere i elva som med utgangspunkt i sin egen fiskerett og bygningsmasse tilbyr dyre produkter til kravstore kunder, mens produktet til SJFF er attraktivt for lokale laksefiskere og tilreisende gjester med et begrenset budsjett. Et døgnkort hos SJFF koster kr 320 og et sesongkort kr 3700. Ungdom til og med 17 år får kjøpe sesongkort til kr 400. Kortprisene har vært tilnærmet uforandret i flere år. Det er i hovedsak tre campingplasser i nærområdet som tar unna for overnattingsbehovet for de tilreisende fiskekortkjøperne hos SJFF.

Gunnar Daniel Fordal, leder i Stjørdalsvassdragets Elveeierlag, mener at produktet som SJFF tilbyr styrker omdømmet til elva. Fordal sier at mange av de valdene som SJFF leier er for små til å stå på egne ben som sportsfiskeprodukt, og at det derfor er en veldig god løsning å lage et samlet fisketilbud som gir god variasjon og fine fiskeopplevelser både for lokalbefolkningen og ulike grupper tilreisende. Sammen med de privat forvalta

produktene gir dette totalt sett en stor bredde i tilbudet. Forvaltningsmessig for elveeierlaget tror Fordal at det er en fordel at SJFF leier disse fiskerettene. Hans erfaring er at grunneiere med små fiskeretter viser lite interesse for det som foregår i elva. Med SJFF som kontaktpunkt får elveeierlaget mye informasjon fra deler av elva som de ellers ikke ville ha fått. I tillegg er SJFF en viktig samarbeidspartner og bidragsyter ved forskjellig forvaltningsarbeid i elva.

3.2.4 Stryneelva

Frivillig valdsamarbeid mellom fiskerettshavere

Beskrivelsen av samarbeidet om laksevald i Stryneelva, baserer seg på telefonintervju med Knut Løvdal og Øyvind Gjørven i Lysvoll AS.

Dette eksemplet fra Stryn illustrer to former for samarbeid. Fiskerettshavere i øvre del av elva har gått sammen i et elveeierlag for å lage et laksevald med god arrondering. To av disse fiskerettshaverne har etablert en turistbedrift som leier dette valdet av elveeierlaget, og drifter et laksefiskeprodukt med tilleggstjenester.

De første engelske "lakselordene" dukket opp i indre Nordfjord på 1860-tallet, hvor de kunne fiske laks i Stryneelva på en elvestrekning på ca 20 kilometer. Stryneelva er kjent for sin stamme av storlaks, og enkelte sesonger har elva hatt fangster med gjennomsnittsvekt på 10 kilo. Fiskesesongen i 2015 er fra 15. juni til 15. august.

Lysvoll AS er et laksefisketurismeforetak som eies av to familier som er grunneiere og fiskerettshavere i Stryneelva. Lysvoll AS tilbyr en grunnpakke for laksefiskere som består av laksefiske og overnatting. Matsservering og guiding kan kjøpes som tilleggstjenester. Lysvoll AS leier fiskerett fra Øvre Stryneelv Utleielag (ØSU), som er en frivillig sammenslutning av 13 fiskerettshavere, inklusive de to familiene som står bak Lysvoll AS. Den samlede fiskeretten til ØSU omfatter et svært variert fiske med ca 3 km fiske på begge elvebredder med tilsammen 34 høler. Lysvoll AS legger ifølge Løvdal opp til et fiske med et begrenset antall stenger, for å sikre et fisketrykk som oppleves som behagelig for gjestene og forsvarlig ut fra et forvaltningshensyn. ØSU leier ut laksevaldet til Lysvoll AS på åremål. ØSU fakturerer Lysvoll AS for leie av laksevaldet, og fordeler

betalingen mellom medlemmene i laget i henhold til andeler som er fastsatt på grunnlag av antall meter strandlinje. Størrelsen på leiebeløpet avhenger av omsetningen Lysvoll AS har hatt på fiskeproduktet. Samarbeidet mellom medlemmene i ØSU har i all hovedsak vært stabilt over mange år. På et tidspunkt var det 15 medlemmer i laget, men 2 har trukket fiskeretten sin ut av fellesskapet slik at det i dag er 13 medlemmer.

Bilde 5: Lysvoll ved Stryneelva. Foto: Lysvoll AS

Lysvoll AS eier den praktfulle elveboligen Lysvoll, som opprinnelig ble bygd i 1892 for utleie til laksefiskere. Lysvoll AS kjøpte villaen i 2006, og totalinvestering i kjøp og rehabilitering har beløpt seg til over 5 millioner kroner. Løvdal og Gjørven sier at denne satsingen aldri ville blitt igangsatt uten et samarbeid i bunn med naboene om et større laksevald. Med utgangspunkt kun i de to familienes egne fiskeretter hadde det ikke vært mulig å lage et sportsfiskeprodukt med god nok kvalitet og kapasitet til å forsvare en såpass stor investering. Laksefiskeproduktet som Lysvoll AS tilbyr, gir i følge Løvdal en avkastning til medlemmene i ØSU som ligger betydelig høyere enn det som er gjennomsnittet for de øvrige fiskerettshavere i Stryneelva.

Mens dette skrives er fiskerettshaverne i ØSU i en rettstvist med den ene fiskerettshaveren som for en del år siden trakk seg ut av laget. Denne fiskerettshaveren har startet opp sitt eget laksefiskeprodukt med overnatting, og på en strekning på ca

500 meter er det motfiske mot fiskegjestene til Lysvoll AS. Dette motfisket har tidvis blitt opplevd som konfliktfyllt og forringende for fiskeopplevelsen, og det har også oppstått uenigheter om adkomst og parkering. Uenigheten kan medføre redusert betalingsvilje for laksefiskeproduktet til begge partene.

3.3 Diskusjon

Alle de beskrevne eksemplene på valdsamarbeid har i større eller mindre grad medført en forbedret arrondering, og dermed lagt til rette for gode sportsfiskeprodukt. Det er interessant å se nærmere på eksemplene fra Lærdalselva, Lakselva, Stjørdalselva og Stryneelva med henblikk på stabiliteten i samarbeidsformen, og hvorvidt samarbeidsformen får betydning for den lokale forvaltningen.

Stabilitet

Tre av samarbeidsformene baserer seg på frivillighet, mens man må gå ut i fra at innføringen av fellesvald i Lærdalselva i det minste hadde elementer av tvang i seg. Det er vanskelig å se for seg at det ikke var minst én av de 68 andelseierne som heller kunne tenkt seg en annen løsning vedrørende fiskeretten enn den som utskiftingsmyndighetene vedtok rundt 1920.

Ordningen med fellesvald i Lærdalselva har lagt til rette for gode løsninger for overnatting for fiskegjestene. Det er utbredt at andelseierne i disse valdene i fellesskap har investert i et hus eller en hytte i henhold til sin andel, ofte på en utskilt tomt som også er felles eid. Overnattingstilbud der ikke alle partene i valdsamarbeidet får del i inntektene fra overnattingstjenesten, kan ofte være en kilde til ustabilitet i et samarbeid, eller sågar en direkte årsak til at et valdsamarbeid aldri kommer i stand.

Samarbeidene om felles vald i Lærdal er mer stabile enn eksemplene fra Lakselva, Stjørdalselva og Stryneelva, siden fellesvaldene i Lærdalselva er basert på et juridisk vedtak, og ikke åremålskontrakter mellom parter. En andelseier kan ikke uten videre trekke sin egen fiskerett ut av fellesskapet mot de andres vilje. Dette må i så fall skje gjennom en bruksordning partene kommer fram til på egen hånd, eller ved hjelp av jordskifteverket. I Lærdalselva er det generelt sett et godt samarbeidsklima mellom andelseierne i fellesvaldene, selv om det har fremkommet enkelttilfeller av uenighet. Et

potensial for uenighet og dermed ustabilitet i et samarbeid vil alltid være til stede så lenge det er mennesker det er snakk om, og potensialet for uenighet vil ofte være proporsjonalt med størrelsen på de økonomiske interessene som er involvert. Samarbeidet mellom fiskerettshavere i Lærdalselva holdt i de "gyldne" 1970-årene, da det heller ikke var lite penger i sving, men det skal likevel bli svært interessant å følge utviklingen i Lærdalselva i sesongene som kommer.

Fra Stryneelva ble det beskrevet et eksempel hvor kun to av tretten fiskerettshavere har inntektene fra overnattingstjenesten. I følge disse to så er ikke dette en spire til misnøye innad i valdsamarbeidet i dag. Dette kunne av hensyn til utredningens reliabilitet gjerne ha vært bekreftet av en eller flere av de 11 andre, men det er ingen grunn til å tro at det ikke forholder slik som de to eierne av Lysvoll AS sier. Årsaken kan være at naboene ser at det er gjort store investeringer i fasilitetene, investeringer som de selv kanskje hverken kunnet eller villet ta del i hvis de hadde adgang til det, og at det dermed hersker en forståelse for at de to som har tatt økonomisk risiko beholder inntektene fra overnattingstjenesten. Det er også snakk om betydelig investering av arbeidstid. De 11 andre partene i valdsamarbeidet vil dessuten se at det flotte Lysvollhuset utgjør en vesentlig verdi for sportsfiskeproduktet, og dermed bidrar til økt økonomisk avkastning på fiskeretten de har gått inn med i fellesvaldet. Vi har imidlertid sett at nabosamarbeidet ikke var hugget i stein, siden en av de 15 fiskerettshaverne i det opprinnelige valdsamarbeidet for en del år siden brøt ut ved åremålkontraktens utløp, for å starte sitt eget sportsfiskeprodukt med overnatting.

Samarbeidet mellom fiskerettshaverne i eksemplet fra Stryneelva beskrives likefullt som stabilt, og antakelig med rette. I Stryneelva har det vært en lang tradisjon for at fiskeretter, og sågar alle fiskerettene i elva, har vært innlemmet i fellesvald. Mr. James Cowan fra Skottland leide Stryneelva for 10 år i 1874, og amerikaneren Andy Monell leide hele Stryneelva fra rundt 1960 til inn på 1990-tallet. Samarbeid om laksevald har derfor blitt sosiokulturelt innarbeidet langs Stryneelva. Dette legger til rette for langsiktighet og stabilitet i dagens valdsamarbeid.

Sportsfiskeproduktene til Lakselv Grunneierforening og Stjørdal Jeger- og Fiskerforening, er eksempler på en samarbeidsform hvor en aktør leier flere fiskeretter, for så å danne et større laksevald som aktøren tilbyr til sportsfiskere. Leiekontraktene med fiskerettshaverne inngås på åremål, og stabiliteten til sportsfiskeproduktet vil i stor

grad avhenge av lengden på disse kontraktene. Dette vil ha konsekvenser for aktørens mulighet til å legge langsiktige planer. Det vil også påvirke viljen til å investere, for eksempel i overnattingsfasiliteter og tilrettelegging ved elvebredden, og i trykte kart og brosjyrer. Det kan ofte være vanskelig for en aktør å oppnå langsiktige leieavtaler med fiskerettshavere, f.eks. på 5 år eller mer. Dette gjør at leieavtaler ofte må fornyes og reforhandles, og dette kan være tidkrevende. Det er alltid en risiko for å miste leieforhold når åremålsavtaler utgår, særlig i perioder hvor fisket har vært godt og det er økende etterspørsel etter fiske i elva. Dette kan få svært store konsekvenser for levedyktigheten til et sportsfiskeprodukt som har opparbeidet seg et stabilt kundegrunnlag med klare forventninger til produktet.

I landbruket er det nå lovregulert at en leieavtale på jord må være skriftlig og på minst 10 år. Stensland (2011) har antakelig sett til dette når han i sin doktogradsavhandling foreslår at det kan lovhjemles en minimumsperiode for utleie av fiskeretter. En må i denne sammenheng huske at rettighetshavere i utgangspunktet er tilbakeholdne med å binde seg for lange perioder. En innføring av minimumsperiode for utleie av fiskeretter kan derfor muligens bidra til at fiskerettshavere velger å selge fiskekort selv på sin egen strekning, fremfor å binde seg til en 10-årsavtale med en aktør som kan samle flere fiskeretter og lage et godt arrondert sportsfiskeprodukt. Alternativet med å drifte fiskeretten selv gjennom å administrere et fiskekortsalg, er en mye lettere byrde enn for en jordeier å drifte jorda selv, med alt det medfører av kostnadsdrivende maskinelt arbeid med dyrking og høsting.

Betydning for den lokale forvaltningen

I kapittel 1 kom det fram at elveeierlagene har en rekke viktige og ressurskrevende forvaltningsoppgaver. Driften av elveeierlagene er i stor grad basert på økonomiske andelsbidrag fra rettighetshaverne i elva. Attraktive sportsfiskeprodukt gjennom stabile valdsamarbeid, gir økt verdiskaping for rettighetshaverne, og dermed et mer solid fundament for den lokale forvaltninga. Det er også behov for engasjerte og kompetente fiskerettshavere som kan gjøre en innsats som tillitsvalgte i elveeierlagene. Dagens situasjon med små fiskeretter som utgjør en liten del av husholdsøkonomien, har bidratt til lavt engasjement og kompetansenivå hos en stor andel av fiskerettshaverne. Dette er i ferd med å bli en stadig større utfordring for den lokale forvaltningen.

Samarbeid om laksevald legger til rette for attraktive sportsfiskeprodukt, som bidrar til at de enkelte fiskerettene i seg selv, eller deltakelse i driften av et sportsfiskeprodukt, kan gi et øket, og kanskje betydningsfullt, bidrag til husholdsøkonomien til fiskerettshavere. Dette vil motivere fiskerettshavere til å prioritere tid og ressurser til kompetanseheving og deltakelse i forvaltningsarbeid. Fiskerettshaver i Stryneelva og aksjonær i Lysvoll AS, Knut Løvdal, kan stå som et eksempel på dette. Løvdal er styremedlem i Stryn Elveeigarlag. I eksemplene fra Lakselva og Stjørdalselva er det ingen rettighetshavere som er aktive i driften av selve sportsfiskeproduktet. Både Lakselv Grunneierforening og Stjørdal Jeger- og Fiskerforening er imidlertid lokale aktører som pløyer inntektene tilbake i elva, og på denne måten gir et viktig bidrag til den lokale forvaltningen. Som nevnt kan det ofte være lokale turistbedrifter, gjerne aksjeselskaper, som er en slik aktør som leier fiskeretter og utformer sportsfiskeprodukt. Det er viktig at også disse bedriftene bidrar til det lokale forvaltningsarbeidet. Uavhengig av hva slags type aktør det er som administrerer et valdsamarbeid og drifter et sportsfiskeprodukt, vil de gjøre elveforvaltningen en tjeneste ved å legge til rette for, og oppfordre til, at fiskerettshaverne ikke blir passive, men heller engasjerer seg i forhold som har med elva og laksefiske å gjøre.

I Lærdalselva er det sameieformen som er rådende. I sameier kan det være nyttig at andelseierne har klare avtaler og rammer for hvordan ekstra innsats fra en andelseier, f.eks. i form av arbeidsinnsats i det lokale elveeierlaget, skal kompenseres for av fellesskapet. I følge Ianssen og Solberg Johansen (2007, s. 117) kan fravær av slike avtaler være en kilde til passivitet: *"Dermed fortsetter bruken av sameiet som det alltid har gjort; alle får sine andeler av profitten fordelt etter skyldmark, men produktet er og blir det samme. Ingen er interessert i å tilrettelegge eller gjøre noe for å gjøre valdet mer attraktivt, for da yter en grunneier en innsats som kommer en annen til gode."*

Synliggjøring av verdiskaping

De små, oppstykkede fiskerettene med middels til lite dedikerte rettighetshavere, har konsekvenser for villaksforvaltningen også på et annet plan. Villaksens lange vandringer og varierte leveområder gjør at dens levevilkår kommer i inngrep med mange ulike samfunnsinteresser. Vannkraftproduksjon, mineralutvinning,

lakseoppdrett og veibygging er noen eksempler på tiltak som samfunnet har stor nytte av. Samtidig er dette aktiviteter som kan være svært skadelig for villaksens betingelser. I beslutningsprosesser hvor ulike interesser skal veies mot hverandre, er verdiskaping og samfunnsøkonomisk betydning viktige faktorer. Det er gjort mange forsøk på å anslå verdiskapingen som laksefiske bidrar til, både lokalt, regionalt og nasjonalt. De aller fleste av disse forsøkene ender opp som svært omtrentlige gjetninger. Den fragmenterte eierstrukturen i norske elver med mange små aktører, gjør at det er svært krevende å innhente informasjon og skaffe seg en samlet oversikt over hva salg av fiskekort og tilleggstjenester til laksefiskere beløper seg til, og hvor mange årsverk det omfatter. Dette medfører at villaksen blir lettere i vektskåla enn den burde være, når politikere skal foreta vanskelige avveininger og prioriteringer.

4. Samarbeid om andre naturressurser

Vi har i de foregående kapitlene sett at stabile og varige samarbeid om laksevald er lite utbredt og ofte krevende å få i stand. Det finnes eksempler på gode laksefiskeprodukt som bygger på ulike former for samarbeid mellom fiskerettshavere, men disse har også ofte sine utfordringer. Det er ikke bare i laksefiskesammenheng at den oppdelte eierstrukturen medfører en del problemstillinger. I dette kapitlet betraktes samarbeid mellom rettighetshavere i forbindelse med skogbruk og hjorteviltforvaltning. Formålet med dette er å se om det kan finnes kunnskap og erfaringer herfra som kan bidra i et arbeid for å oppnå en bedre arrondering av laksevald i norske elver.

4.1 Samarbeid mellom grunneiere om jaktvald

Viltet og viltets leveområder forvaltes gjennom Lov om jakt og fangst av vilt (viltloven, 1982). Dersom en grunneier ønsker å drive hjorteviltjakt innenfor sine egne eiendomsgrenser, uten å måtte samarbeide med naboer, må arealet innenfor disse grensene innfri kriterier som er vedtatt av den offentlige forvaltningen. Hjorteviltportalen (Miljødirektoratet, 2014) forteller at tellende areal og minsteareal er nøkkelbegreper i denne sammenhengen. Tellende areal er det arealet innenfor valdet som legges til grunn ved tildeling av fellingstillatelser. Det tellende arealet i et vald er summen av arealtyper som regelmessig benyttes av hjorteviltarten. Disse arealtypene

skal være egnet til å dekke artens grunnleggende behov for mat, skjul og områder for reproduksjon.

Minsteareal benyttes av kommunen for å regulere antallet fellingstillatelser for elg, hjort og rådyr. For at kommunen skal kunne tildele et vald én fellingstillatelse av en bestemt art, må det aktuelle valdet ha et tellende areal som minimum tilsvarer minstearealet for denne arten. Tilsvarende betyr dette også at et område må ha et tellende areal som er minst like stort som minstearealet for å bli godkjent som vald. Et vald er den minste geografiske og juridiske enheten som kan tildeles fellingstillatelse.

Minstearealet varierer fra kommune til kommune, men er av en slik størrelse at de langt fleste grunneiere ikke har mulighet til å få godkjent et jaktvald innenfor sine egne eiendomsgrenser. Grunneiere er derfor hovedsaklig nødt til å samarbeide om areal for å kunne utnytte viltressursen.

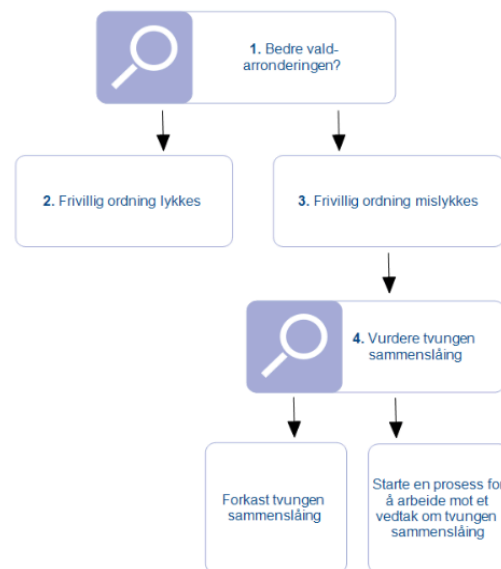
Prinsippet i viltloven er at en god forvaltning må ligge til grunn før det kan høstes av viltproduksjonen, til gode for landbruksnæring og friluftsliv. For å fremme en forsvarlig og rasjonell viltforvaltning,

står det i *Veiviser i kommunal*

miljøforvaltning (Miljødirektoratet, 2015) at kommunen legge tilrette for at arealer i utmark inngår i felles viltområder. Å bedre valdarronderingen er en kontinuerlig oppgave for kommunen. Store og godt arronderte vald er en forutsetning for en god forvaltning av hjorteviltartene. Store vald er nødvendig for å forvalte vilt i deres leveområde, og ikke bare der de befinner seg under jakten.

Kommunene ønsker i utgangspunktet å få til frivillige løsninger. Dersom kommunen ikke klarer å få partene til å bli enige om en frivillig sammenslåing til felles viltområde, kan viltlovens §37 anvendes til tvungen sammenslåing. Denne muligheten har blitt

Sammenslåing til felles viltområde

Figur 4: Fra Veiviser i kommunal miljøforvaltning

mindre brukt de siste årene. I følge Miljødirektoratet (2015), vil det uvillige mindretallet i en tvungen sammenslutning ofte ikke finne seg til rette i valdet, med det resultatet at gode løsninger ikke oppnås. Det beste vil ofte være at uenigheter heller løses ved bruk av jordskifteverkets mulighet til å kreve bruksordning.

4.2 Diskusjon

Ulike tilnærminger i hjorteviltforvaltningen og villaksforvaltningen

Det er svært interessant å diskutere arrondering av laksevald i lys av hjorteviltforvaltningen. Det er en påfallende forskjell i villaks- og hjorteviltforvaltningen at sistnevnte tar en aktiv rolle for å påvirke arronderingen av valdene. Det er biologiske hensyn som ligger til grunn for at den offentlige forvaltningen stimulerer, og i ytterste konsekvens tvinger, rettighetshavere til å gå sammen om formålstjenlige jaktvald. Den offentlige villaksforvaltningen er selvsagt også opptatt av en bærekraftig biologisk forvaltning, men de bruker tradisjonelt andre virkemidler for å oppnå dette. Den offentlige villaksforvaltningen setter rammer for fisketid (sesonglengde), redskapsbruk, kvoter m.m., og utøver på denne måten kontroll med høstingen av laksestammene. Som nevnt i kapittel 1 så har villaksforvaltningen nylig innført en forskrift om pliktig organisering av fiskerettshavere i laksevasdrag, for å legge til rette for en god lokal forvaltning. Her ligger det imidlertid ingen føringer om minstestørrelse på en fiskerett før det kan utøves fiske på strekningen.

Et av kriteriene for at et jaktvald skal bli offentlig godkjent er at det er sammenhengende og har en avgrensning og en form som gjør det egnet til jakt på vedkommende viltart eller viltarter. "Egnet til jakt" må her forstås ut i fra et biologisk hensyn, og ikke ut i fra et ønske om økonomisk optimalisering. Det kan være vanskelig å argumentere for at den offentlige villaksforvaltningen bør inn og påvirke arronderingen av laksevald på grunn av direkte biologiske hensyn. Det har kommet fram i denne utredningen at uhensiktsmessig arrondering i norske lakseelver bidrar til at lakselovens hensyn til økt økonomisk avkastning og tilbud om fritidsfiske ikke blir godt nok ivaretatt. Utforming av offentlige bestemmelser om hvordan et laksevald må være utformet før det kan tillates fiske, kan bidra til vesentlig forbedrede laksefiskeopplevelser i norske elver, til

fordel både for rettighetshavere og fritidsfiskere. Innføring av minimumsstørrelse for laksevald er en av hovedanbefalingene i doktoravhandlingen til Stensland (2011).

Bilde 6: Hjort. Foto: Egill J. Danielsen

Arrondering i islandske lakseelver

Når diskusjonen dreies inn på offentlig regulering av minstestørrelse av vald, er det svært relevant å bruke noen avsnitt på å omtale forholdene på Island. Her har den offentlige forvaltningen gått lenger enn bare å forlange minimumsstørrelse på laksevald, noe en delegasjon fra Norske Lakseelver fikk lære om på en studietur i 2005 (Norske Lakseelver, 2005). Omkring 1970 ble fiskerettshaverne i lakseelvene på Island pålagt ved lov å organisere seg i elveeierlag på lakseførende elvestrekning. Elveeierlagene har både ansvar for å forvalte fiskeressursen i elva og å leie ut fiske. Den enkelte fiskerettshaver kan ikke leie ut fiskeretten på sin egen strandlinje, selv om han måtte ønske det. Alt fiske i hele elven må leies ut på en hånd gjennom elveeierlaget. Fiskerettshavernes andeler i elveeierlaget fastsettes etter antall meter elvestrekning og verdsetting av elvestrekninger ut fra fangst og bonitering av oppvekstområder.

De fleste elveeierlagene har bygget fiskerhus (fishing lodges) som leies ut sammen med laksefiske. I de større lakseelvene er det vanlig at en operatør (fremleier) leier fiskerett og fiskerhus av elveeierlaget etter fremforhandlet pris. Operatørene er som regel sportsfiskeklubber eller kommersielle turistbedrifter. I noen tilfeller kan elveeierlagene selv stå for driften.

De offentlige forvaltningsmyndighetene har også fastsatt begrensninger for antall stenger som er tillatt å bruke i hver elv. Ved å øke fangstsannsynligheten per stang skulle laksefiske på Island gjøres mer attraktivt. Det ble satt som et omtrentlig mål at man skulle kunne fange en laks per dag per stang. Det har vært vanlig å regulere dette mot et mål om at 1 stang skal kunne fange ca 100 laks på en sesong (90-100 fiskedager). Det er derfor kun et begrenset antall stenger som hvert elveeierlag kan leie ut. I en elv hvor det i et normalår kan forventes å fange 700 laks, vil det f.eks. kun være lov til å leie ut 7 stenger per dag.

Island blir ansett for å ha en svært god biologisk villaksforvaltning. Når det gjelder hensyn til økonomisk avkastning, fikk Norske Lakseelver opplyst at på vestkysten av Island utgjør leieinntekter fra laksefiske 50% av grunneiernes inntekt fra landbrukseiendommen. Den islandske modellen fremstår derfor som vellykket med tanke på å ivareta en god forvaltning og avkastning for rettighetshaverne. Den sterke begrensningen av antall stenger, medfører en svært høy pris for å fiske. Dette kommer i åpenbar konflikt med et hensyn om å legge til rette for at allmenheten skal få adgang til å fiske laks. Videre legger pålegget om at hele elva må leies ut under ett, dårlig til rette for en utvikling av varierte produkt innenfor samme elv, som kan tilpasses de ulike behovene til forskjellige segment av laksefiskere. Disse ulempene oppveies i noen grad av at prisnivået varierer gjennom sesongen og mellom elver, og det er trolig en større andel islendinger enn nordmenn som fisker laks.

4.3 Samarbeid mellom skogeiere

Innholdet i dette delkapitlet om samarbeid mellom skogeiere baserer seg på rapportene "SKOG22 – Nasjonal strategi for skog- og trenæringen" (2015) og delrapporten "Rapport fra arbeidsgruppe SKOG", samt rapporten "Eiendomsoverbyggende samarbeid for skogeiere i kystskogbruket – utfordrende, men med stort potensiale" (2014).

Delkapitlet hvor sistnevnte rapport betraktes, har også hentet innsikt gjennom et intervju med rapportens forfatter, forsker Gro Follo ved Norsk senter for bygdeforskning.

SKOG22

Skognæringen har nylig gjennomført en større strategiprosess, kalt SKOG22, hvor målet var å utarbeide en bred og samlende strategi for innsats på forskning- og utvikling, som igjen skal bidra til økt konkurranseevne i skognæringen. Sluttrapporten fra strategiprosessen ble lagt fram i januar (Innovasjon Norge & Norges Forskningsråd, 2015). En av hovedkonklusjonene fra en av arbeidsgruppene i SKOG22 (Bøhn et al., 2014), er at det må stimuleres til et mer dynamisk marked for skogeierdommer. Rapporten slår fast at skognæringen på grunn av en tilnærmet statisk eiendomsstruktur er avskåret fra å kunne ivareta verdiskapingen gjennom å utvikle større og mer rasjonelle enheter for å møte markedskravene. Den alternative strukturtilpasningen som skjer er at en profesjonell entreprenør koordinerer drift mellom eiendommer for å rasjonalisere virksomheten. Dette er imidlertid ressurskrevende. Små eiendommer medfører redusert verdiskaping, slår arbeidsgruppa fast. De mener det er viktig med aktive og bevisste skogeiere, og at det derfor bør stimuleres til økt omsetning av skog slik at passive, ubevisste skogeiere velger å selge skogen til noen som har et bevisst ønske om å utvikle sin næringsvirksomhet. Dette vil i følge rapporten også bidra til en bedre forvaltning av skogen. Arbeidsgruppa mener videre at salg av eiendommer i seg selv normalt vil virke aktivitetsfremmende, samtidig som et fungerende marked vil bevisstgjøre eierne på hvilke verdier som forvaltes.

Arbeidsgruppa skisserer en todeling av aktuelle tiltak; kortsiktige og langsiktige. På kort sikt er det tiltak som skal redusere eller kompensere de negative konsekvensene av den eiendomsstrukturen vi har. Tilrettelegging for varianter av nabosamarbeid nevnes i denne sammenhengen, og det anbefales innført stimuleringsordninger for dette.

Rapporten kommer ikke konkret inn på hvilke typer ordninger dette kan være. På lang sikt er det tiltak for å skape et mer dynamisk eiendomsmarked som skal bidra til en mer rasjonell eiendomsstruktur. I 2005 ble det innført hjemmel i Skatteloven til gevinstbeskatning ved salg av skog, og SKOG22 antyder at dette forsinker strukturrasjonaliseringen. I rapporten foreslås det at gevinstbeskatning ved salg av skog fjernes. Offentlig priskontroll ved omsetning av skog foreslås også fjernet.

Fra ti til en

Eiendomsoverbyggende samarbeid for skogeiere i kystskogbruket – utfordrende, men med stort potensial (Follo, 2014) er tittelen på sluttrapporten for forskningsprosjektet "Fra ti til en", som ble finansiert av Norges forskningsråd, styret for forskningsmidler over

jordbruksavtalen og skognæringen i Kystskogbrukets fylker. Prosjektet hadde blant annet som utgangspunkt at det norske skogeierskapet, særlig i kystskogbruket, er fragmentert, at kunnskapsressursen blant skogeierne er tildels svak og at norsk skogpolitikk har som mål at skogbruket skal bidra til verdiskaping og levende bygder.

"Fra ti til en" fulgte fire feltprosjekt som på ulike måter hadde som mål å oppnå resultater gjennom samarbeid mellom skogeiere. Hovedfunnet var at eiendomsoverskridende samarbeid er

utfordrende, men med stort potensial. De fire feltforsøkene som rapporten tar for seg lyktes i begrenset grad med å få til samarbeid mellom skogeiere, til tross for at det ble investert mye tid og ressurser i arbeidet. Skogeieres vane med å tenke i sitt eget og tenke isolert ut fra egen eiendom trekkes fram som noe av årsaken til dette.

Rapporten trekker fram at skogens økonomiske plass i husholdet bidrar til at den alminnelige skogeier i liten grad bruker tid på skogen. Dette gjelder også den tiden de prioriterer til å tilegne seg skogbruks-kompetanse.

Follo skriver at nytten som eiendomsoverbyggende skogeiersamarbeid kan ha for bekjemping av klimaforverring og bevaring av biologisk mangfold, ikke fungerer som incentiv til at skogeiere velger å samarbeide med andre.

Rapporten trekker fram forutsetninger som vil styrke sjansen for at samarbeid vil fungere. Et initiativ for samarbeid har bedre forutsetninger for å lykkes i de tilfellene hvor alle deltakerne ser med egne øyne at et samarbeid vil lønne seg. At alle deltakerne i samarbeidet opplever en rett og rimelig fordeling av inntekter og utgifter må også ligge til grunn. Det pekes også på behov for større ressurser enn de som er blant de aktuelle samarbeidsdeltakende skogeierne. De indre ressursene, energien, interessen og optimismen er ofte ikke tilstrekkelig. Follo skriver: "Skogeiersamarbeidet må hente kraft fra noe større enn seg selv". Økonomisk bidrag i en oppstartsperiode er nødvendig, mener Follo.

Gro Follo kommer inn på valg av ord- og begrepsbruk når samarbeid skal diskuteres. Beslutningsmyndighet, eiendomsrett, styringsrett, selvråderett og disposisjonsrett er begrep som har stor følelsesmessig betydning for skogeiere. En skal derfor være bevisst ordvalget når man snakker fram på om samarbeid. «Samarbeid om forvaltning», «forvaltningssamarbeid» eller «skogeiersamarbeid» er fraser som prosjektet erfarte som ufarlige å bruke.

Rapporten peker på at det er innvarslet og foretatt endringer i lovverket som skal bidra til strukturrasjonalisering gjennom kjøp og salg av eiendommer. Follo tror lovendringene vil føre til justerte eiendomsstørrelser i retning mer skog på hver eiers hånd, men at dette vil være en svært langsom prosess.

I rapportens kapittel om anbefalte tiltak for mer skogeiersamarbeid, forutsetter Follo at det ikke skjer noe radikalt nytt når det gjelder forvaltning av skogen i Norge, for eksempel driveplikt for skogen, at skogeiere blir pålagt å samarbeide over eiendomsgrensene, eller at staten tar over forvaltningen av personlig eid skog. De foreslåtte tiltakene i rapporten retter seg derfor mot frivillige eiendomsoverskridende samarbeid.

Follo konkluderer med at det viktigste for å få til mer eiendomsoverbyggende samarbeid er å få til flere eiendomsoverbyggende samarbeid. Dersom skogeiersamarbeid sprer seg

sosialt og kulturelt kan man på sikt oppnå at skogeiersamarbeid blir normen for handling og tenking om skogsdrift. Follo skriver at det er vesentlig for den sosiokulturelle spredningen at skogeiersamarbeidene på ett eller annet vis og nivå fremstår som vellykket.

Rapporten tar for seg ulike redskap for mer skogeiersamarbeid. Et økonomisk redskap som foreslås er et samarbeidsorientert tilskuddssystem. Tilskuddsmidler kan for eksempel prioriteres til skogeiere som samarbeider over eiendomsgrensene, og tilskudd til samarbeidende skogeiere kan være høyere enn for andre. Et annet redskap tar utgangspunkt i Follo påstand om at eiendomsoverskridende skogeiersamarbeid trenger ekstern bistand, og at såkalte skogkoordinatorer kan fylle et slikt behov. Som Follo beskriver det: "Noen må være fødselshjelper, informasjonsbru og stå som stillas rundt samarbeidene". En slik skogkoordinator må i følge Follo assosieres med nøytralitet og ha tilgang til informasjon som det offentlige besitter.

4.4 Diskusjon

I gjennomgangen av rapportene og i intervjuet med Gro Follo, kom det tydelig fram at det er flere likhetstrekk mellom utfordringene som man opplever i lakseelvene og skogbruket når det kommer til samarbeid mellom rettighetshavere. Som i lakseelvene er også det norske skogeierskapet svært fragmentert. Redusert verdiskaping og konkurransekraft og en negativ utvikling i kompetansenivå hos rettighetshaverne i elv og skog er en konsekvens av dette. Også i skogbruket er det få eksempler på at eiendommer på eget initiativ søker å øke verdiskapingen gjennom å gå sammen om felles ressursutnyttelse. Både for elveeiere og skogeiere er det antakelig slik at en travel hverdag, tidkrevende prosesser med å bli enige, og skogens og elvas beskjedne plass i manges bevissthet og husholdsøkonomi, bidrar til at man heller velger det kjente og fortsetter som før.

Strukturrasjonalisering

Som nevnt viste *Det handler om følelser* (Flemseter, Storstad, & Kroken, 2011), at strukturrasjonaliseringa i Norge går svært sakte, og at det er de følelsesmessige bindingene til eiendommen som er hovedårsaken til dette. Familietilknytningen til landbrukseiendommer er sterk, og det ligger en norm og en forventning til at

eiendommen skal forbli i slektas eie. I SKOG22 blir det framholdt at en statisk eiendomsstruktur er negativt for skognæringa, og det etterlyses endringer som kan bidra til at passive og ubevisste skogeiere selger skogen sin til aktive skogeiere som ønsker å utvikle næringsvirksomheten sin. Det finnes et stort antall frittliggende skogteiger i Norge, og disse er ikke beheftet med de samme følelsesmessige bindingene som en fullstendig gårdseiendom er. Virkemidler som å fjerne prisbestemmelsen i konsesjonsloven ved omsetning av skogeiendommer og fjerning av gevinstbeskatning, vil derfor kunne bidra til økt omsetning av skogeiendommer, og dermed en rasjonalisering av eiendomsstrukturen. Frittliggende fiskeretter som ikke ligger inntil en gårdseiendom vil antakelig, i likhet med skogteiger, ikke være gjenstand for like sterke følelsesmessige bindinger. Lignende lov- og skattemessige virkemidler som anbefalt i SKOG22 vil derfor muligens kunne bidra til en økt omsetning av slike fiskeretter. En slik omsetning bør imidlertid være gjenstand for en offentlig kontroll som sørger for at disse fiskerettene kun kan kjøpes av grunneieren med den tilliggende grunnen til fiskeretten, eller en grunneier som eier en annen fiskerett med felles tverr- eller langsgående grense, slik at en forbedret arrondering oppnås. Det er i denne utredningen ikke gjort undersøkelser rundt regler og praksis med tanke på gevinstbeskatning og priskontroll som er gjeldende per i dag for omsetting av laksefiskeretter.

Norsk senter for bygdeforskning har ikke undersøkt om eller i hvor stor grad den følelsesmessige tilknytningen forholder seg til bestemte deler av en landbrukseiendom (Oddveig Storstad, personlig meddelelse, 30. mars 2015), for eksempel til bygningene, gårdstunet eller nærområdet rundt husene. Dersom den følelsesmessige tilknytningen i størst grad dreier seg om gårdstunet og nærområdet rundt husene, vil en utskilling av gårdstunet med en omkringliggende tomt kunne være en løsning for å oppnå en strukturrasjonalisering av naturressurser som dyrkamark, skog og laksevald. I noen miljøer er denne ideen kontroversiell, og aktører i disse miljøene kaller gjerne en slik oppdeling av eiendommer for "å slakte et gårdsbruk". I disse miljøene hersker det gjerne en oppfatning om et idealbruk som skal ha noe av alt; litt jord, litt skog og litt elv, slik at bruket har flere inntektskilder og flere bein å stå på. Spørsmålet er om dette er en hensiktsmessig struktur i 2015, særlig i lys av at nyere kunnskap, herunder rapporter som omtales i denne utredningen, viser at både verdiskapingen og kompetansen

forvitrer når en naturressurs kun blir en mindre del av husholdsøkonomien, og hovedinntektene uansett hentes i lønnsarbeid utenfor bruket.

Økonomiske redskap

I rapporten fra prosjektet "Fra ti til en" blir et samarbeidsorientert tilskuddssystem foreslått som et tiltak for å stimulere til mer samarbeid mellom skogeiere. Det foreslås at skogeiere som samarbeider over eiendomsgrensene blir prioritert når tilskuddsmidler skal deles ut, og at samarbeidende skogeiere kan motta større tilskudd enn andre. Denne tanken er overførbart til ei lakseelv, for eksempel ved en gitt tilskuddsordning som rommer en mulighet for å søke om midler til opparbeiding av infrastruktur for tilrettelegging for laksefiske. Hensiktsmessig infrastruktur vil kunne øke verdien på et laksevald betydelig, som for eksempel adkomstveier og -stier, parkeringsplasser, overnattingsfasiliteter, gapahuker, broer, fiskeplattformer m.m. Alt dette er fasiliteter som i enkelte tilfeller vil kunne bidra til å "bake kaken større", slik at de deltakende partene i et valdsamarbeid sitter igjen med en større gevinst enn de ville ha gjort ved fortsette på egen hånd som før. Denne utredningen går ikke inn på hvilke kilder disse midlene evt. skulle komme fra.

Målrettet stimulering til frivillige løsninger om samarbeid

Gro Follo trekker fram et behov for en ekstern bidragsyter som kan bidra til å forløse samarbeid mellom skogeiere: "Noen må være fødselshjelper, informasjonsbru og stå som stillas rundt samarbeidene". Ianssen og Solberg Johansen (2007), fremmer et lignende forslag. De mener at kontaktpersoner i elveeierlaget eller offentlig forvaltning kan komme inn og bistå i pågående prosesser om samarbeid for å veilede og forebygge eventuelle konflikter. Det kan også være mulig å se for seg at en nøytral ressurs sågar kan være med å *initiere* en prosess mot et valdsamarbeid, på lignende måte som en kommune kontinuerlig arbeider med å forbedre arronderingen av jaktvald. Initiativ mot fiskerettshavere fra en slik aktør må nødvendigvis fremmes på en taktfull og godt gjennomtenkt måte. En person med kompetanse på sportsfiske og valdutføring og med gode sosiale ferdigheter, ville antakelig kunne klare å sette i gang en hel del spennende tankeprosesser hos fiskerettshavere ved å synliggjøre muligheter, og konkretisere et potensial for økt verdiskaping gjennom valdsamarbeid. God timing for slike framstøt vil for eksempel kunne være i forbindelse med eierskifte av fiskeretter.

5. Oppsummering og anbefalte tiltak

Eierstrukturen i norske elvedaler er fragmentert. Fiskerettene er derfor ofte små og enkeltsidige, og eiendomsgrensene er ikke satt med hensyn til naturlige avgrensninger av fiskeplasser i elva. Dette har medført at vi har en arrondering av fiskeretten i norske laksevassdrag som er dårlig tilpasset for en utvikling av gode sportsfiskeprodukt.

Dette er ingen revolusjonerende nyhet som denne utredningen har avslørt. Utfordringen som arronderingen i norske lakseelver medfører, har vært kjent lenge og omtalt i en rekke sammenhenger, blant annet i rapporten *Utvikning av utmarksbaserte reiselivsbedrifter* fra 2004 og i hovedfagsoppgaven *God valdutforming – en flaskehals i laksefisketurisme?* fra 2007. Likefullt har det blitt gjort svært lite for å bedre på denne situasjonen. Problemstillingen er i de nevnte rapportene omtalt og diskutert med hensyn til de begrensninger det legger for næringsutvikling i distriktene. I denne utredningen har problemstillingen blitt diskutert i et bredere perspektiv, med utgangspunkt i formålsparagrafen i lakseloven.

Lakselovens formålsparagraf baseres på tre hensyn:

- å sikre en god forvaltning for å bevare laksestammene
- å gi økt avkastning for rettighetshaverne
- å gi tilbud for fritidsfiskere

Denne utredningen finner at dagens arrondering i norske lakseelver, direkte eller indirekte, er et problem med henblikk på *alle tre* hensynene i lakselovens formålsparagraf. Dette finner støtte i doktorgradsavhandlingen til Stian Stensland om fisketurisme og lokal grunneierstyrt forvaltning fra 2011.

Et såpass fundamentalt avvik mellom de formålene lakseloven ønsker å hensynta og den utviklingen vi ser i norske laksevassdrag, burde være mer enn god nok grunn for forvalterne av lakseloven til å iverksette flere konkrete tiltak.

Det framholdes i denne utredningen at en bedre valdutforming ikke vil virke negativt på allmennhetens interesse for fiske, snarere tvert imot. Utfordringen med å rekruttere

lokal ungdom til å bli laksefiskere, er ikke at laksefiske i Norge i dag er utilgjengelig og for dyrt. Det som i stor grad bidrar til at ungdommen velger andre fritidssysler enn å fiske laks, er at opplevelsen ved lakseelva rett og slett ikke er spennende nok. En bedre arrondering av laksevald vil legge til rette for bedre laksefiskeopplevelser, også for ungdom og øvrig lokalbefolkning.

Fiskerettshavere kommer i liten grad frivillig sammen for å danne et bedre laksevald. For elveeiere med små fiskeretter er det antakelig slik at en travel hverdag, tidkrevende prosesser med å bli enige, og elvas beskjedne plass i bevissthet og husholdsøkonomi, bidrar til at man heller velger det kjente og fortsetter som før. En annen årsak er at mange fiskerettshaverne ikke har tilstrekkelig kompetanse til å vite hva som kreves av et godt laksevald, og derfor ikke ser behovet for å samarbeide med naboer for lage bedre laksevald.

Likevel forekommer det samarbeid mellom fiskerettshavere, og utredningen har gjennom fire konkrete eksempler beskrevet ulike former for samarbeid. Alle har avstedkommet en forbedret arrondering som igjen har gitt grunnlag for gode sportsfiskeprodukt. Disse samarbeidsformene ble videre diskutert med hensyn til stabilitet, og konsekvenser for forvaltningen.

Manglende stabilitet i et valdsamarbeid gir dårlige forutsetninger for langsiktig planlegging og liten vilje til å investere i et sportsfiskeprodukt. Juridiske sameier gir stabilitet i valdstrukturen, selv om uenighet mellom sameiere kan oppstå. En innføring av tvungne samarbeid vil imidlertid kunne skape flere problemer enn det løser. Frivillig samarbeid mellom rettighetshavere vil også kunne være rimelig stabile. Særlig gjelder dette i lokalsamfunn hvor samarbeid om fiskerett har en vært vanlig løsning opp gjennom årene, og dermed blitt sosiokulturelt innarbeidet. Det generelle bildet i Norge er som tidligere nevnt at slikt frivillig, formalisert valdsamarbeid i liten grad kommer i stand. En forholdsvis utbredt form for valdsamarbeid er at en aktør leier flere fiskeretter, for å danne et større laksevald som gir grunnlag for et sportsfiskeprodukt. En slik aktør vil typisk være et elveeierlag, en sportsfiskerforening eller en lokal turistbedrift. Åremålsavtaler, som ofte har kort varighet, gjør det utfordrende å

planlegge langsiktig og investere i tilrettelegging. Frafall av et leieforhold kan få dramatiske konsekvenser for levedyktigheten til et sportsfiskeprodukt.

Den lokale forvaltninga vil bli styrket gjennom mer valdsamarbeid, da økt økonomisk verdiskaping for fiskerettshaverne gir et styrket grunnlag for medlemsavgiften som elveeierlaget er avhengig av. At fiskeretten får økt økonomisk betydning i husholdsøkonomien gjør at den også får økt betydning i bevisstheten. Dette er en styrke for elveeierlagene, som trenger kompetente og engasjerte medlemmer for å kunne løse forvaltningsoppgavene som de er pålagt. Attraktive sportsfiskeprodukter som driftes av en jeger- og fiskerforening vil også kunne være en styrke for den lokale forvaltningen, da dette er en lokal aktør som gjerne pløyer ressurser tilbake i elva. Lokale turistbedrifter som drifter sportsfiskeprodukt bør også innta en slik rolle.

Utredningen har sett nærmere på skogbruket og hjorteviltforvaltningen, for å se om det kan finnes kunnskap og erfaringer herfra som kan bidra i et arbeid for å oppnå en bedre arrondering av laksevald i norske elver.

Den offentlige hjorteviltforvaltningen tar av biologiske hensyn en aktiv rolle for å påvirke arronderingen av jaktvaldene. Villaksforvaltningen bruker andre og mindre inngripende virkemiddel for å sikre en god biologisk forvaltning, slik som sesonglengde, redskapsbruk og fangstkvoter. Utredningen viser at det er tatt til orde for en innføring av minimumsstørrelse for laksevald, og at det kan argumenteres godt for at dette vil kunne bidra til å styrke den lokale forvaltningen.

Det er flere likhetstrekk mellom utfordringene som man opplever i lakseelvene og skogbruket når det kommer til samarbeid mellom rettighetshavere. Aktører i skognæringa framholder at en statisk eiendomsstruktur er negativt, og at det bør gjøres tiltak som kan bidra til at passive eiere selger skogen sin til aktive eiere som ønsker å utvikle næringsvirksomheten sin. Tiltakene som foreslås kan ha overføringsverdier for et arbeid med å bedre arronderingen i de norske lakseelvene. Forskningsarbeid i skogbruket har vist at samarbeidsorienterte tilskuddsordninger kan være et tiltak for å stimulere til økt samarbeid. Den samme forskningen viser også til et behov for en ekstern, nøytral fagperson som kan fungere som "fødselshjelp" og veileder i samarbeidsprosesser mellom rettighetshavere.

Offentlige myndigheters oppfølging av formålene i lakse- og innlandsfiskloven

I henhold til lakse- og innlandsfiskloven (2014) er rettighetshaverne pålagt å utarbeide en driftsplan. Loven nevner flere momenter som en driftsplan *skal* inneholde, slik som oversikt over fiskeressursene i det aktuelle området, oversikt over regulerings-, overvåkings-, oppsyns- og informasjonstiltak, samt oversikt over den enkelte fiskerettshavers andel i fisket dersom dette er avklart. Det *skal* også beskrives hvordan fiskeinteressene er organisert, og de økonomiske forholdene knyttet til organisering og tiltak. Når det gjelder bortleie av fiskerett står det at planen *kan* omfatte dette. Lovteksten ilegger altså oppgavene av biologisk og organisasjonsmessig art større vekt enn de næringsmessige. Tidligere versjoner av §25 har gitt rom for andre tolkninger rundt driftsplanens innhold. I 1999 het det i §25 at driftsplanen *bør* inneholde forslag om *"om bortleie eller salg av fiskekort"*. I et notat fra Direktoratet for naturforvaltning (1999) trekkes slutningen at en driftsplan etter § 25 skal bestå av følgende delplaner:

- Biologisk delplan (fiskekultivering m.m.)
- Delplan for næring og rekreasjon (utnyttelse, tilrettelegging, salg og markedsføring)
- Økonomisk delplan (inntekter, utgifter og finansiering av de tiltak som foreslås i planen)

Videre står det i notatet at *"Driftsplanen legger i sterkere grad vekt på utnyttelsen av fiskeressursene til næring og rekreasjon enn de fiskestellplanene som tidligere ble utarbeidet, og som stort sett la vekt på den biologiske delen av driftsplanen."*

Vi ser altså at etter en utvikling fram mot 1999 hvor det næringsmessige formålet i lakseloven fikk en større plass i offentlige myndigheters betraktninger rundt lakseforvaltningen, har det i de siste 15 årene gått motsatt vei. På bakgrunn av det som framkommer i denne utredningen kan det framholdes at offentlige myndigheter i større grad bør følge opp og legge til rette for at også det næringsmessige formålet i lakseloven i større grad oppfylles, blant annet gjennom tiltak som bidrar til mer valdsamarbeid.

5.1 Anbefalte tiltak for å bedre arronderingen av laksevald

Som nevnt tidligere i denne oppsummeringen, er uhensiktsmessig arrondering av laksevald et problem som har vært omtalt og diskutert i en årrekke, uten at det har avstedkommet konkrete tiltak. Konsekvensene dette medfører; en svekket lokal forvaltning, en svekket økonomisk avkastning for rettighetshaverne, og et svekket tilbud

til fritidsfiskere, fordrer at offentlige myndigheter nå må komme tydelig på banen med tiltak og ressurser for å bedre arronderingen av fiskeretten i laksevasdrag.

1. Konsekvensutredning av innføring av minimumskriterier for laksevald

Myndighetene bør bestille en konsekvensutredning av innføring av minimumskriterier for laksevald, der fiskeretter som i seg selv ikke innfrir minimumskriteriene, og som ikke inngår i et godkjent samarbeid om laksevald ikke blir åpnet for fiske. Kriteriene som skal ligge til grunn skal bidra til en arrondering av laksevald som gir grunnlag for et attraktivt og moderne sportsfiske, da det er dette som er selve grunnsteinen for å kunne ivareta formålene i lakseloven.

2. Planmessig arbeid som stimulerer til frivillige valdsamarbeid

Uavhengig av om en bestemmelse om minimumskriterier for laksevald ligger til grunn, bør det umiddelbart settes i gang et arbeid for å aktivt stimulere til frivillige løsninger om samarbeid om laksevald. Offentlige myndigheter må definere hvor ansvaret for framdriften i dette arbeidet skal ligge og hvordan det skal finansieres. En slik oppgave kunne f.eks. ha inngått som en del av elvenes driftsplaner. Formen på et slikt arbeid kan bl.a. hente inspirasjon fra kommunenes erfaringer med å bedre arronderingen av jaktvald.

3. Pilotprosjekt: design av optimal arrondering og fiskeutleie i laksevasdrag

Det er et antall elver i Norge som av ulike grunner har ligget brakk for sportsfiske i flere år. I noen elver er laksen allerede på vei tilbake, andre elver vil kunne bli åpnet igjen for fiske i løpet av de nærmeste årene. F.eks. er flere elver på Sørlandet på vei tilbake etter vellykket effekt av kalking, i Vosso/Bolstadelva er sportsfisket under reetablering etter en lang periode med svake bestander og fiskestopp, og i Steinkjer er Steinkjervassdraget og Figga nylig friskmeldt etter gyrobehandling. Flere gyrovassdrag kan bli friskmeldt de nærmeste årene. I disse elvene vil fiskerettshaverne ofte ha et betydelig behov for veiledning for å bygge opp et attraktivt laksefisketilbud, som både kan bidra til økt økonomisk verdiskaping og rekruttering av unge, lokale laksefiskere. Potensialet for frivillig samarbeid mellom fiskerettshavere vil være et helt annet i slike elver, sammenlignet med elver hvor det har vært et etablert sportsfiske i flere tiår. Et pilotprosjekt kan bistå fiskerettshaverne i ei "nyåpnet" elv, eventuelt en lengre seksjon

av ei slik elv, med å designe en optimal arrondering av laksevald gjennom frivillig samarbeid, og etablere en miks av utleiemodeller som ivaretar ulike segment av laksefiskere. Et vellykket pilotprosjekt vil kunne fungere som inspirasjon og modell for andre elver. Et bredt samarbeid mellom den offentlige og private villaksforvaltningen og forsknings- og kunnskapsinstitusjoner, kan produsere svært spennende resultater og verdifull kunnskap fra slike prosjekt. Den offentlige villaksforvaltningen bør bidra positivt til at slike pilotprosjekt kan bli etablert, og bidra til finansiering av gjennomføring.

4. Innføring av virkemiddel for økt omsetning av frittliggende fiskeretter og eiendommer med fiskerett

- Det bør stimuleres til økt omsetning av frittliggende fiskeretter, f.eks. gjennom fjerning av statlig kontroll av pris ved omsetning av fiskeretter, og fjerning av gevinstbeskatning ved salg av fiskerett. Omsetning av fiskeretter bør imidlertid være gjenstand for en offentlig kontroll som sørger for at disse fiskerettene kun kan kjøpes av en eier av en annen fiskerett med felles tverr- eller langsgående grense, slik at en forbedret arrondering oppnås.
- Det bør innføres regler som gjør det lettere for eiere av gårdseiendommer å kunne skille bygninger og tun fra resten av eiendommen, slik at innmark og utmark i større grad vil kunne bli solgt til naboeiendommer. Dette vil legge til rette for strukturrasjonalisering og en bedre arrondering av naturressursene på landsbygda, herunder laksefiskerettigheter.

Referanser

Litteratur:

Arrondere. (2010). I *Bokmålsordboka*. Hentet 1. april 2015 fra

<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=arrondere&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>

Bøhn, N., Bergsaker, E., Bergene Holm, R., Randin Klokkerengen, O., Evjen, B. H., Hjort, F., ... Mengshoel, E. (2014).

Rapport fra arbeidsgruppe skog.

Hentet fra

<http://www.innovasjon Norge.no/PageFiles/1219801/arbeidsgruppenotat%20Skog%202012%20okt.pdf>

Direktoratet for naturforvaltning. (1999).

DN-notat 1999-3. Innstilling om flertallsvedtak og andeler etter § 25 i Lov om laksefisk og innlandsfisk.

Hentet fra

<http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/attachment/2142/Notat%201999-3%20Innstilling%20om%20flertallsvedtak.pdf>

Elvene rundt Trondheimsfjorden. (2010).

Laksefiske som opplevelsesnæring.

Hentet fra

<http://www.gaula.no/gaula/vedlegg/laksennereing--Lovit.pdf>

Fiske, P., Baardsen, S., Stensland, S., Hvidsten, N. A. & Aas, Ø. (2012)

Sluttrapport og evaluering av oppleieordningen i Trond- heimsfjorden. (Korrigert versjon av NINA Rapport 546) - NINA Rapport 854

Hentet fra

<http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2012/854.pdf>

Flemseter, F., Storstad, O. & Kroken, A. (2011).

Det handler om følelser. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.

Follo, Gro. (2014). *Eiendomsoverbyggende samarbeid for skogeiere i kystskogbruket - utfordrende, men med stort potensial.*

Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.

Forskrift om framleie av fiskerett. (1993).

Hentet fra

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1993-06-25-570>

Forskrift om organisering og drift av lakseelver. (2013).

Forskrift om pliktig organisering og drift av vassdrag med anadrome laksefisk.

Hentet fra

https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-06-25-761/KAPITTEL_1-10

Ianssen, G., & Solberg Johansen, T. (2007)

God valdutforming – en flaskehals i laksefisketurisme.

Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap.

Innovasjon Norge & Norges Forskningsråd. (2015).

SKOG22. Nasjonal strategi for skog- og trenæringen.

Hentet fra

https://www.regjeringen.no/contentassets/711e4ed8c10b4f38a699c7e6fdae5f43/skog_22_rapport_260115.pdf

Lakse- og innlandsfiskloven (2014).

Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskloven).

Hentet fra

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-05-15-47>

Miljødirektoratet. (2014).

Minsteareal, tellende areal, bestandsplanområde og vald.

Hentet fra

<http://hjordtevelt.no/minsteareal-tellende-areal-bestandsplanomrade-og-vald>

Miljødirektoratet. (2015).

Sammenslåing til felles viltområde.

Hentet fra

<http://www.miljokommune.no/Temaoversikt/Viltforvaltning/Jakt/Sammenslaing-til-felles-viltomrade/>

Norske Lakseelver. (2005)

Laksefiske på Island.

Hentet fra

<http://www.lakseelver.no/Tema/island/Laksefiske%20paa%20Island.htm>

Reiselivsbedriftenes Landsforening, & Norges Skogeierforbund. (2004).

Utvikling av utmarksbaserte reiselivsbedrifter.

Hentet fra

[http://www.skogeier.no/userfiles/files/Rapporter_veiledning/Verdikjederappor
t.pdf](http://www.skogeier.no/userfiles/files/Rapporter_veiledning/Verdikjederappor
t.pdf)

Stensland, S. (2011). *Angling tourism and landowner based management
of atlantic salmon stocks in the Trondheim fjord region of Norway.*

Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap.

Teigblanding. (2015, 24. januar). I *Wikipedia*. Hentet 1. april 2015 fra

<http://no.wikipedia.org/wiki/Teigblanding>

Viltloven (1982).

Lov om jakt og fangst av vilt (viltloven).

Hentet fra

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-29-38>

Intervju:

Gro Follo, Norsk senter for bygdeforskning. 19.02.2015.

Lasse Sælthun, leder i Lærdal Elveeigarlag. 20.02.2015.

Egil Liberg, daglig leder i Lakselv Grunneierforening. 12.09.2014, og 05.03.2015.

Morten Welde, leder i fiskeutvalget Stjørdal Jeger- og Fiskerforening. 27.03.2015.

Gunnar Daniel Fordal, leder i Stjørdalsvassdragets Elveeierlag. 27.03.2015.

Knut Løvdal, Lysvoll AS. 30.03.2015.

Øyvind Gjørven, Lysvoll AS. 30.03.2015.